

NEKAJ PODATKOV O IZSELJEVANJU IZ SLOVENSKEGA PRIMORJA V JUŽNO AMERIKO, PREDVSEM V ARGENTINO

Aleš BRECELJ

IT-34013 Devin-Nabrežina, Devin 78/s

IZVLEČEK

Prispevek obravnava izseljevanje s Slovenskega primorja proti južnoameriškimi deželam in posebno v Argentino, kjer so se oblikovale najštevilnejše slovenske izseljenske skupnosti. V prvem delu so prikazana prva, številčno skromna gibanja od srede 70-ih let prejšnjega stoletja do prve svetovne vojne, ki so zajela zlasti Goriško, še prej pa izseljevanje slovenskih misijonarjev, med katerimi so bili tudi Primorci. Osrednji del je posvečen obdobju med obeh svetovnih vojn, ko so gibanja pod pritiskom gospodarske depresije in fašistične raznarodovalne politike dosegla zgodovinski višek. Nakazane so značilnosti izseljenskih skupnosti v Južni Ameriki, njihovo organizirano življenje, kulturno in politično delovanje. Predstavljena je tudi njihova politična angažiranost za priključitev Primorske k Jugoslaviji med drugo svetovno vojno, pa tudi njihova organiziranost in delovanje v desetletjih po drugi svetovni vojni ter stvarnost slovenske povojne politične emigracije.

Ključne besede: izseljevanje, Slovensko primorje, Argentina, Južna Amerika

Slovenci so se na prehodu 19. v 20. stoletje v velikem številu izseljevali v Severno Ameriko, predvsem v Združene države Amerike. Ta izseljenski val je prizadel zlasti Kranjsko in deloma še druge slovenske dežele. Slovensko izseljevanje v južnoameriške države ni nikdar doseglo podobnega obsega, razen v obdobju med obeh svetovnih vojn, ko so predvsem Primorci množično odhajali v Argentino, Urugvaj, Brazilijo in tudi Venezuelo, da bi se rešili socialne in gospodarske stiske, ki je zajela primorske kraje po priključitvi k Italiji leta 1918, in da bi se umaknili pred fašizmom. Tudi po 2. svetovni vojni se je v Argentino izselilo več tisoč Slovencev, in to predvsem iz političnih razlogov, saj so

nasprotovali socialističnemu režimu v Sloveniji in Jugoslaviji. Med njimi je bilo tudi precej Primorcev.

Vsekakor pa velja poudariti, da sega prisotnost Slovencev v Latinski Ameriki precej daleč v preteklost. Že v drugi polovici 17. stoletja in v 18. stoletju je na ozemlju, ki je segalo od Kalifornije in Teksasa do Laplatskih držav in Čila, delovalo več jezuitskih misijonarjev, ki so prihajali iz slovenskih dežel.¹ Med njimi je bilo nekaj takih, ki so misijonarili tudi v jezuitsko-indijanskih redukcijah, ki so nastale zlasti na današnji tromeji med Argentino, Brazilijo in Paragvajem ter še v Urugvaju in Boliviji.²

Po nasilnem izgonu jezuitov iz španskih kolonialnih

1 Med jezuiti iz slovenskih dežel, ki so v drugi polovici 17. stoletja in v 18. stoletju delovali v tedanjem španskem kolonialnem imperiju v Ameriki, so bili: Ivan Marija Ratkaj (Ratkay), Marko Anton Kapus (Kappus) in Ferdinand Konšak (Konsag) v današnji severni Mehiki in v Kaliforniji, Anton Majzel (Meisl) in Francisek Ksaverij Drenik v današnji Kolumbiji in Venezueli (glej: Šmitek, 1986, 119-124, in še Stanonik, 1987, 25-38), Pavel Maroni v Ekvadorju (ES 4, 1990, 223) in Nikolaž Susič (Suschich, Schusiz) v Peruju (Šmitek, 1986, 124).

2 Na tem območju so bili v 18. stoletju na primer prisotni Adam Hrovat (Krabath), Ignac Cirmheimb (Cierheim), Jožef Brigniel in Volbenk Inocenc Erber (Erberg), ki je še pred odhodom v misijone izdelal zemljevid Paragvaja, pred smrtjo leta 1766 pa je bil predstojnik vseh misijonov na ozemlju današnjega Urugvaja (Šmitek, 1986, 122-124; ES 3, 1989, 55; ES 4, 1990, 223; SBL 1, 1925-1932, 132). Slovenca je najti celo v španski kolonialni upravi. Ljubljancan Anton Malneršič je namreč ob koncu 18. stoletja prispel v Perú kot član spremstva podkralja Teodorja de Croixa. Ta mu je zaupal važne službe v upravi perujskega podkrajestva, predvsem v provinci Quispicanchis v bližini mesta Cuzco, starodavni prestolnici Inkov (Šmitek, 1986, 42-43).

posestev leta 1768 in po ukinitvi jezuitskega reda v letih 1773-1814 ni podatkov o kakšni večji prisotnosti slovenskih misijonarjev v Latinski Ameriki vse do 19. stoletja. V zadnjih treh desetletjih prejšnjega in v prvih desetletjih tega stoletja pa je najti tam kar precejšnje število slovenskih duhovnikov, predvsem kapucinov in salezijancev. V Braziliji je tedaj med Indijanci v državi Minas Gerais misijonaril primorski kapucin Janez Madon, rojen v vasi Podlaka na Banjski planoti, ki si je izbral redovniško ime Serafin Goriški. Njegovo delo lahko v marsičem primerjamo z apostolatom Friderika Barage med severnoameriškimi Indijanci (Ceglar, 1982, pass.; PSBL II, 1983, 321; Šmitek, 1986, 142-144).³ V Brazilijo je leta 1903 šel misijonarit tudi ldrčan Ciril Metod Seigerschmied, in sicer v zvezno državo Paraná (Šmitek, 1986, 142). Med slovenskimi salezijanci, ki so delovali v Argentini in Čilu (in tudi drugod) v prvi polovici tega stoletja, pa velja omeniti Ludovika Perniška, Antona Jakša in Jožeta Maliča. Prva dva sta delovala v Patagoniji med tamkajšnjimi Indijanci, Malič je misijonaril v čilskem delu Ognjene zemlje, kjer so prebivali Indijanci Alakaluf (Mrkun, 1929, 92-93; Šmitek, 1986, 142).⁴ Na začetku tridesetih let tega stoletja so v Argentino prišle tudi slovenske šolske sestre, ki so izbrale za svoje središče naselje San Lorenzo blizu Rosaria. Nekatere izmed njih so se kmalu preselile v argentinsko provinco Formoso, in sicer v njeno istoimensko glavno mesto in v frančiškansko misijonsko postojanko Laishí v provinci Chaco, kjer so delovale med tamkajšnjimi Indijanci. Šolske sestre so nato razširile svojo dejavnost v sosednji državi Paragvaj in Urugvaj. V vseh treh omenjenih državah so osnovale celo vrsto šol, zavodov in zdravstvenih ustanov, ki so marsikje še danes žive (Un secolo, 1969, 271-277; PSBL IV, 1994, 796-798).

PRIHOD PRVIH SLOVENSkih IZSELJENCEV V JUŽNOAMERIŠKE DRŽAVE IN NJIHOVO PRISELJEVANJE NA TO PODROČJE DO 1. SVETOVNE VOJNE

Slovenski izseljenci so začeli v večjem številu prihajati v latinskoameriške države v zadnjih treh desetletjih 19. stoletja.⁵ Zelo verjetno je, da so prve večje

skupine slovenskih izseljencev prišle najprej v Brazilijo. Ko je namreč misijonar Janez Madon prispel leta 1872 v to južnoameriško državo, je časopis Zgodnja Danica o njem poročal, da "je precej jel misijo narejati v Rio-Janeiro, glavnem mestu cesarstva, med Nemci in Slovenci" (Ceglar, 1982, 56). Na začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja sta obstajali tudi dve koloniji avstro-ogrskih in nemških izseljencev v brazilski zvezni državi Bahía. Gre za koloniji Moniz in Teodoro, v katerih je živelo okoli leta 1873 približno 1.330 priseljencev (Soča, Gorica, 12. 10. 1877; Marušič, 1995, 62). Med njimi so bili zelo verjetno tudi Slovenci. Izseljevanje Slovencev v Brazilijo je potem do preloma 19. stoletja potekalo v treh različnih valih, in sicer proti koncu osemdesetih let, v drugi polovici devetdesetih let in nato v prvem desetletju tega stoletja. Izseljenci so bili najprej s Primorskega, in sicer prav iz Trsta in okoliških vasi, nato pa s Kranjskega, večinoma iz okrajev Postojna in Logatec (Kalc, 1995, 38-40).

Prve številnejše skupine slovenskih izseljencev pa so prišle v Argentino proti koncu sedemdesetih in na začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja. Šlo je za nekaj družin in posameznikov z Goriškega, zlasti iz Brd, okoli mesta Corica in Krasa, ki so jih izseljenski agenti v povezavi z argentinskimi konzulati v Italiji privabili na sever te južnoameriške države, in sicer na mejo s Paragvajem. Ker so bile tam razmere težke, so se nekateri raje ustavili v provincah Santa Fe in Entre Ríos, ki ležita nekoliko južneje. Kot začetek tega izseljenskega vala se v virih navaja letnica 1878, se pravi dve leti potem, ko je Argentina sprejela zakon o priseljevanju in kolonizaciji, ki je predvideval precejšnje olajšave za tiste evropske priseljence, ki bi se odločili za obdelovanje zemlje v na novo koloniziranih območjih (Galfo - Cortés Conde, 1987, 52; Kremzar-Rožančeva, 1990a, Svobodna Slovenija, 11. in 18. januarja; Kalc, 1995, 46, opomba 35). Agenti argentinskih konzulatih predstavništva so tedaj sprožili v Italiji in drugod promocijsko kampanjo, katere učinki so se zaznali zlasti v severno-italijanskih deželah, predvsem v Benečiji (Veneto) in Furlaniji, segla pa je tudi v Beneško Slovenijo (Komac, 1990, 130-131) in v notranjost slovenskega ozemlja. Tako je moč spomladati 1878 zaslediti v slovenskem časo-

3. kaže, da je Madona pridobil za misijonsko delovanje v južni Ameriki redovniški sobrat Maksimilijan Senica, ki je sam kasneje deloval v Čilu (Ceglar, 1982, 46-47; Šmitek, 1986, 142-143).

4. Zanimivi sta misijonski poti Dionizija Vrhovnika in bogoslovca Bogomila Trampuža, ki sta delovala v Ekvadorju, in to tudi med Indijanci plemena Jivaro, nekdanjimi lovci na človeške glave (Šmitek, 1986, 142).

5. Mednje kaže uvrstiti tudi nekaj tisoč slovenskih prostovoljcev, ki so šli v letih 1864-65 za nadvojvodom Maksimilijanom Habsburškim v Mehiko. (Novice gospodarske, obrtniške in narodne, Ljubljana, 26. oktobra, 7., 14. in 21. decembra 1864 ter 11. januarja, 3. maja, 15. in 22. novembra 1865; Šmitek, 1986, 52-54. Novice so v omenjenih številkah iz leta 1865 objavljale pisma podstotnika Franceta Kastelca s poročili o potovanju v Mehiko in o tamkajšnjih razmerah.) Po nadvojvodovem ponesrečenem poskusu, da bi postal mehiški cesar, in po njegovi ustrelitvi v mestu Querétaro leta 1867 so se nekateri vrnili v domače kraje, drugi pa so ostali v Mehiki. Med temi je bil tudi Andrej Farčnik, Maksimilijanov osebni služabnik, ki je kasneje postal državni uslužbenec in okrog leta 1880 prišel v Argentino kot hišni upravitelj mehiškega konzula v Buenos Airesu. Po konzulovi smrti si je kupil posestvo v kraju Merlo v argentinski provinci San Luis in tam umrl po letu 1920 kot zelo ugleden krajan (Krašovec, 1936, 88-90; Šmitek, 1986, 53).

pisju prve članke v zvezi z izseljevanjem v Argentino. Slovenski narod je aprila in maja 1878 poročal o pravi izseljenski mrzlici za v Argentino, ki je zajela del Notranjske pod Nanosom in deloma tudi sezanski okraj (Slovenski narod, Ljubljana, 26. aprila, 15., 16., in 19. maja 1878). Goriška Soča je jeseni 1877 objavila v treh nadaljevanjih članek V Ameriko!, kjer je med drugim skušala obrazložiti, kaj "izpodbujajo naše Furlance, Brice, Kanalce in druge, da se v tako obilnem številu oglašajo za preselitev unstran Oceana." Avtor članka priznava, da so razmere na Goriškem zaradi davčnega pritiska, zaradi slabih letin in trne bolezni, zaradi zadolževanja pri oderuhih pa tudi zaradi trdosrčnosti gospodarjev (kolonat!) marsikje težke, vendar svari ljudi, naj ne hodijo v južno Ameriko, mišljena je predvsem Brazilija, ker je tam še huje (Soča, Gorica, 28. septembra, 5. in 12. oktobra 1877). Argentina je kot cilj izseljencev "iz Furlanije, Brd in Kanala" prvič omenjena v Soči decembra 1878. Avtor nekega dopisa našteva žalostne gospodarske razmere, ki silijo ljudi v emigracijo. Nato ugotavlja, da se je "mnogo družin odpravilo v južno Ameriko, nekatere so uže tam - in sicer v Argentinski provinciji - druge so na potu in tretje se že odpravljajo" (Soča, Gorica, 13. decembra 1878).

Isti časopis je nato v rubriki Domače stvari od januarja do oktobra 1879 nekajkrat objavil sezname emigrantov, ki so bili namenjeni v "Ameriko", to je Argentino. Med njimi je največ prebivalcev vasi Dolnje Cerovo, Števerjan in Kozana v Brdih, zastopane pa so tudi Pevma, Bilje, Miren in Sovodnje v goriški mestni okolici (Soča, Gorica, 24. in 31. januarja, 1. marca, 11. aprila in 24. oktobra 1879). Zanimivo je, da se njihovi priimki, in sicer Blažič, Bizaj, Cijan, Černič, Čuk, Kristančič, Pavšič, Pernarčič, Princič, Simčič, Srebrnič itn., lahko berejo v popisnih knjžicah 2. državnega štetja prebivalstva v Argentini iz leta 1895, in to v Formosi, prestolnici istoimenske province na severu države, in v Colonia Cerrito ter v drugih krajih v okolici mesta Paraná v provinci Entre Ríos (Kremžar-Rožančeva, 1990b, 259-272).

Navedeni podatki se ujemajo s pisanjem msgr. Janeza Hladnika, znanega izseljenskega duhovnika v Argentini, o prihodu prvih skupin slovenskih izseljencev v to južnoameriško državo (Hladnik, 1939, 207-211; Hladnik, 1945, 186-188; Hladnik, 1949, 60). Hladnik je bil prvi, ki je podal neko bolj zaokroženo poročilo o teh Slovencih v Argentini.⁶

Do začetka 20. stoletja so potem prihajali v Argentino le manjše skupine slovenskih izseljencev in posamezniki. Kaže pa, da je prišlo do neke relativne poži-

vitve izseljevanja v letih neposredno pred 1. svetovno vojno. Po ladijskih seznamih izseljencev prek tržaškega pristanišča se je na primer v obdobju 1912-1914 preselila v Argentino 101 oseba s Kranjskega, s Primorskega pa je tja krenilo okrog 70 ljudi (Kalc, 1995, 39-40).

Sočasno s tem izseljenskim valom je v Argentino prišla tudi skupina zavednih slovenskih intelektualcev, in sicer inženirji Ciril Jekovec, Gabrijel Brinšek, Bogomil Žnidaršič, diplomirani absolvent visoke trgovske šole v Kölnu France Krašovec in Janko Benigar, poznejši antropolog. K tej skupini je treba še prišteti trgovca Bartolomeja Florja (najbrž Jernej Cvetko), Vekoslava Žnidaršiča in Goričana Karla Huberja, ki je sicer deloval v čilskem mestu Valparaíso kot uslužbenec dalmatinskega milijonarja Paška Baburizza, a je bil v povezavi z inženirjem Jekovcem in ostalimi (Mislej, 1994a, 15. in 16. 2.). Med vojno so se ti izobraženci vključili v organizacijo Jugoslovanska narodna obrana (JNO), ki je nastala v letih 1915-16 med priseljenci iz južnoslovenskih dežel v Južni Ameriki, s ciljem pomagati in podpirati prizadevanja za ustanovitev samostojne države južnih Slovanov. Glavno središče JNO je bilo v Čilu, v drugih južnoameriških državah pa je JNO imela svoje odseke (Antič, 1987, pass.). Ta skupina intelektualcev je leta 1919 ustanovila prvo slovensko organizacijo v Argentini, in sicer odsek Slovenija, ki je deloval v okviru JNO (Kastelic, 1935, 815; Mislej, 1990, 143-144; Mislej, 1994a, 16. 2.). Ustanovitelji odseka Slovenija so bili v glavnem že prej v JNO. Z organiziranjem posebnega slovenskega odseka te organizacije so hoteli predvsem izpričati svoj protest proti italijanski zasedbi Slovenskega primorja in dobršnega dela Notranjske. Zato so vabili druge slovenske rojake v Argentini in sosednjih državah, naj se jim pridružijo. Na njihov poziv se jih je nekaj odzvalo. Člani odseka so tako postali: Josip Blažič, Tržačan Stanko Černe, Ladislav Erklavec, Melhijor Tomec in Mihael Naglič, ki se je neposredno po 1. svetovni vojni preselil iz Urugvaja v Argentino (Mislej, 1994a, 16. 2.). V zvezi s tem delovanjem so bile leta 1919 in 1920 v časopisu Jadran, ki je bil glasilo JNO v Buenos Airesu, objavljene prve slovenske tiskane besede oziroma prvi slovenski članki v Argentini. Tako je inženir Jekovec v 165. številki Jadrana objavil protest gorenjskih občin, ker so Italijani na pariški mirovni konferenci zahtevali priključitev radovljiškega okraja. Gorenjski župani so tudi zahtevali, "da vse slovensko ozemlje ostane neločljivo združeno z Jugoslavijo in da se poizve pred končno odločitvijo narodova volja potom plebiscita na vsem Goriškem, Tržaškem in v Istri" (Mislej, 1990, 143-145;

6 Kot izseljenski duhovnik je Janez Hladnik prepotoval skoraj vso Argentino. Cilj teh potovanj je bilo največkrat odkriti kar največ slovenskih izseljencev, zlasti tistih, ki so izgubili stike s sorojaki in z domovino. Na osnovi teh obiskov je pisal potopise, ki so izhajali v reviji Duhovno življenje z manjšimi presledki od 1938 do 1949, največkrat z naslovom Po Argentini sem ter tja (glej npr. Švent, 1993, 230). V njih so bili večkrat pravi seznam na novo odkritih slovenskih priseljencev in kot taki so važen vir za spoznavanje zgodovine slovenskega izseljenstva v Argentini.

Mislej, 1994a, 16. 2.).⁷

Odsek Slovenija je štel proti koncu leta 1920 okrog 20 članov. Med njimi je najti tudi že omenjenega gospodarstvenika Karla Huberja, ki je bil med voditelji centralnega odbora JNO v Čilu (Mislej, 1990, 143-145; Mislej, 1994a, 16. 2.). Osek Slovenija torej ni imel številnega članstva, vendar je ta prva slovenska organizacija v Argentini in sploh v Južni Ameriki opravila pomembno delo s seznanjanjem in osveščanjem ostalih južno-slovanskih komponent znotraj JNO v zvezi z vprašanjem italijanske zasedbe Primorske in Notranjske.

V zvezi s številom članov pri odseku Slovenija se postavlja vprašanje, koliko Slovencev je bilo v Argentini in bližnjih južnoameriških državah na prelomu 19. stoletja in v prvih dveh desetletjih 20. stoletja. Točnega števila verjetno ne bo mogoče nikdar ugotoviti. Tezave se pojavljajo predvsem zato, ker tako država izseljevanja kot države priseljevanja niso vodile natančne statistike o migracijskih tokovih, zlasti kar se tiče narodnostne pripadnosti izseljencev oziroma priseljencev iz mnogonacionalne Avstro-Ogrske (Antić, 1987, 13). V popisnih knjižicah in nato statističnih poročilih 2. državnega štetja prebivalstva v Argentini leta 1895 so vsi priseljenci iz avstro-ogrškega cesarstva označeni kot "Austriacos", to je "Avstrijci", in to neglede na to, ali so bili Nemci, Madžari, Hrvati, Čehi, Slovenci itn. Po tem popisu naj bi bilo v Argentini leta 1895 3.057 "Avstrijcev" (Mislej, 1994a, 17. 2.), vendar se je njihovo število do izbruha 1. svetovne vojne precej povečalo, zlasti zaradi priseljevanja iz Dalmacije (Antić, 1987, 9-13) in tudi iz Galicije (Kalc, 1995, 40).

Na osnovi poročil o prvem slovenskem izseljenskem valu za v Argentino in upoštevajoč tudi sezname članov Mohorjeve družbe iz Celovca od konca osemdesetih let 19. stoletja do izbruha 1. svetovne vojne ter že omenjene ladijske sezname emigrantov iz slovenskih dežel, ki so skozi Trst potovali v Buenos Aires v letih 1912-1914, bi lahko sklepali, da je bilo v tej latinskoameriški državi do 1. svetovne vojne nekaj sto Slovencev. Živel so razkropljeno, razen že omenjenih skupin v Formosi in še zlasti v provinci Entre Ríos. Sorazmerno precej jih je moralo biti tudi v Buenos Airesu, glavnem mestu države (Kremžar-Rožančeva, 1990a, Svobodna Slovenija, 18. januarja). Na to razporeditev vsaj do neke mere

kažejo tudi sezname oziroma "imeniki čistih p. n. udov družbe sv. Mohorja", ki so jih vsako leto objavljali v Koledarjih družbe sv. Mohorja v Celovcu (KDSM). Že leta 1888 je bilo v Argentini 12 naročnikov mohorjevsk in vsi so bili iz "Parana, prov. Entre-Rios v Južni Ameriki".⁸ Leta 1898 je število naročnikov knjig Družbe sv. Mohorja doseglo višek s 25 "udi" ali "družabniki": 9 v Buenos Airesu, 10 v Paraná in 6 v bližnjem naselju Cerrito (Imenik čistih p. n. udov družbe sv. Mohorja leta 1898. KDSM za navadno leto 1899, Celovec, 129). 24 naročnikov je imela Mohorjeva družba leta 1906, in sicer 10 v Buenos Airesu in 14 v mestu Paraná ter naseljih v okolici. 7 "družabnikov" je bilo dosmrtnih. Njihova imena se takole glasijo: Alojzij in Anton Benedetič, Alojzij in Janez Podveršič, Frančiška Prinčič, Marija Furlan in Franc Pausich (duhovnik). Vsi so prebivali v Paraná ali v okolici (Imenik čistih p. n. udov družbe sv. Mohorja leta 1906. KDSM za leto 1907, Celovec, 136). V naslednjih letih je število naročnikov padalo in za leto 1915 je v seznamu "udov" omenjenih v Argentini le 8 imen, med temi so bila skoraj izključno imena zgoraj navedenih dosmrtnih članov družbe (Imenik čistih p. n. udov družbe sv. Mohorja leta 1915. KDSM za leto 1916, Celovec, 187).

Priimki naročnikov knjig družbe sv. Mohorja so večinoma z zahodne meje slovenskega naseljitvenega prostora, torej s Primorskega. Najzvestejši "udje" družbe so bili tisti priseljenci, ki so prišli v Argentino s prvim izseljenskim valom ob koncu sedemdesetih in na začetku osemdesetih let 19. stoletja. Med naročniki iz mesta Paraná in okolice so bili verjetno tudi nekateri potomci teh pionirjev. To na primer velja za duhovnika Franca Pavšiča (Pausicha), ki je kasneje postal stolni kanonik in bogoslovni profesor v Paraná (PSBL IV, 1994, 761).

Imen naročnikov mohorjevsk kasneje, razen redkih izjem, ni najti na seznamih članov odseka Slovenija pri JNO. Taka izjema je bil Mihael Naglič, čigar ime je v poargentinjenski obliki Miguel Naglich na seznamu članov Družbe sv. Mohorja leta 1926. Ob Nagličevem imenu je v Argentini leta 1926 zabeležen še kanonik Franc Pausich (Imenik udov Družbe sv. Mohorja leta 1926. KDSM 1927, Prevalje, 132).

Primorsko poreklo večine "udov" Mohorjeve družbe nam omogoča postaviti trditev, da je v obdobju od leta

7 V članku je Jekovec napisal se tole: "Torej Lahi se nimajo dosti: intrigirajo, da bi Nemci dobili celi Korotan do Karavank, zase hočejo celo Goriško, Trst in Istro ter polovico Notranjske, sedaj hočejo še cel severni del Gorenjske, že 13 stoletij čisto slovensko ozemlje, da bi se tako skup z Nemci polastili vse Planinske železnice. Sveta dolžnost nas vseh je, da se priložnostno Narodni Obrambi, zato pozivamo vse Slovence, ki stoje še izven vrst Organizacije J.N.O., da naj se nam pridružijo. Tisti posamezniki, ki so predalec posameznim odsekom J.N.O., naj vstopijo v naš odsek. Ker administrativnih stroškov nimamo, se bo članarina zbirala in poslala, kadar bo večja vsota skupaj, v domovino v obrambne namene..." (Mislej, 1990, 145).

8 Imena prvih 12 naročnikov knjig Mohorjeve družbe v Argentini so se glasila takole: Janez Tinta, Miha in Franc Markovič (po "Imeniku" za leto 1890 Makorič), Franc Prinčič, Anton Jakin, Andrej Furlan, Anton Černič, Jože Devetak, Janez Cijan, Franc Kosta, Andrej Pahor, Pavel Pavšič (Imenik čistih p. n. udov družbe sv. Mohora leta 1888. KDSM za navadno leto 1889, Celovec, 100). Marsikaterega od teh priimkov lahko srečamo, kot je bilo že ugotovljeno, v popisnih knjižicah 2. državnega štetja prebivalstva v Argentini iz leta 1895, ki se nanašajo na mesto Paraná in kraje v njegovi okolici v provinci Entre Ríos. To so imena slovenskih ljudi, ki so se med prvimi naselili v Argentini in o katerih je prvi poročal, kot je bilo že rečeno, izseljenski duhovnik msgr. Janez Hladnik.

1878 do 1. svetovne vojne večina slovenskih priseljencev prišla v Argentino z zahodnih področij slovenskega naseljenega prostora. Tudi med že omenjenimi intelektualci, ki so prišli do obrežja Srebrne reke (Río de la Plata) tik pred 1. svetovno vojno, je bila vsaj polovica doma s Primorskega ali Notranjskega. Tako sta bila inženirja Gabrijel Brinšek in Bogomil Žnidaršič rojena v Trnovem pri Ilirski Bistrici (Mislej, 1994a, 15. 2.), antropolog Janko Benigar je bil sicer rojen v Zagrebu, a njegov oče, profesor Ivan Benigar, je bil prav tako doma iz Trnovega pri Ilirski Bistrici (PSBL I, 1975, 62), gospodarstvenik Karlo Huber je bil iz Gorice, inženir Stanko Černe pa iz Trsta (Mislej, 1994a, 16. 2).

Postavlja se vprašanje, zakaj so ti slovenski ljudje izbrali Argentino za državo izselitve. Kot je bilo že ugotovljeno, so se Slovenci od osemdesetih let 19. stoletja pa tja do izbruha 1. svetovne vojne v ogromnem številu izseljevali v Severno Ameriko. Tudi same avstrijske oblasti so skušale zavirati emigracijo v Južno Ameriko in usmeriti izseljenski tok iz njihove države predvsem v ZDA (Kalc, 1995, 53). Eden od dejavnikov, ki je vplival na izbiro Argentine, je bilo masovno izseljevanje iz sosednje Furlanije in Benečije (Veneto) v Argentino in tudi v Brazilijo, ki so ga vzpodbujala konzularna predstavništva teh držav v Italiji, in to očitno z odobravanjem samih italijanskih oblasti. Te so namreč menile, da bi s kompaktnimi kolonijami svojih državljanov lahko širile gospodarski in politični vpliv Kraljevine Italije v Južni Ameriki (ibid.). Prizadevanja konzulatov in izseljenskih agentov, ki so delovali v povezavi z njimi, so bila večkrat odločilna pri vzpodbujanju in usmerjanju migracijskih tokov. S tem v zvezi velja omeniti Eduarda Calvarija, argentinskega konzularnega predstavnika v Genovi. Z njim je argentinska vlada marca 1878 podpisala pogodbo, v kateri se je konzularni predstavnik obvezal, da bo pridobil vsaj 300 kmečkih družin iz Italije, Švice, Savoje in avstrijske Tirolske za izselitev v Argentino.⁹ Vpliv njegovih prizadevanj je zaradi spretne propagandne akcije gotovo segel tudi na Primorsko in Notranjsko. Poleg tega so bile ugodnosti, ki jih je Argentina zagotavljala priseljenskim družinam v omenjeni pogodbi, zelo vabljive. Argentinska vlada se je namreč obvezala, da bo priseljencem plačala potne stroške, da jih bo preživljala eno leto, da jim bo podarila ali prodala po zelo ugodni ceni precejšnje površine zemlje in da jim bo pomagala pri nakupu semen ter orodja z brezobrestnimi posojili (Kremžar-Rožančeva, 1990a, Svobodna Slovenija, 18. januarja). Še posebej vabljivi so bili ti pogoji za obubožane kolone ne samo v severnih italijanskih deželah, ampak

tudi v avstrijski Furlaniji, v okolici Gorice in v Brdih, kjer je bil kolonski agrarni sistem precej razširjen. Kolonat je vsaj od polovice 19. stoletja dalje zašel v hudo krizo, saj mu na pol fevdalna in zaprta struktura ni omogočala prilagoditve tržnemu gospodarstvu in konkurenci. Cene klasičnih pridelkov, kot so bili žitarice in vino, so padale in vzporedno s tem so padale tudi rente veleposestnikov, ki so slonele na vsakoletnih dajatvah v blagu od strani kolonov. Posestniki so skušali obdržati vrednost rente ne toliko z vlaganjem sredstev za posodobitev načina obdelave, ampak večinoma z revizijo pogodb v škodo svojih podrejenih. Če letine niso bile ugodne, so se koloni prav lahko znašli v kritičnem položaju. V možnostih, ki so jih ponujale Argentina in druge južnoameriške države, so videli priložnost za izhod iz svojih stisk kakor tudi priložnost za utrjevanje svojega družbeno-gospodarskega položaja (Kalc, 1995, 43-45).

Izseljevanje prvih slovenskih družin v Argentino je bilo skoraj gotovo povezano z delovanjem Calvarija in njegovih agentov (Kremžar-Rožančeva, 1990a, Svobodna Slovenija, 18. januarja). Pozivitev slovenske (primorske) emigracije v to južnoameriško državo v letih neposredno pred 1. svetovno vojno pa je bila zelo verjetno v povezavi z odprtjem pomorske izseljenske proge, ki je vodila iz Trsta v Brazilijo in Argentino v letih 1908-1914. Progo je vzdrževala tržaška paroplovna družba Austro-Americana (Kalc, 1995, 39-40). Koliko Slovencev iz Primorske se je v celotnem obdobju delovanja Austro-Americane na progah proti Južni Ameriki izselilo v Argentino, je težko ugotoviti. Statistični viri, ki so na razpolago, ne upoštevajo namreč, da so na Primorskem, to je na ozemlju Goriške in Gradiške, Tržaške in Istre, poleg Slovencev živeli tudi Italijani in Furlani.

MNOŽIČNO PRISELJEVANJE SLOVENCEV V JUŽNO AMERIKO V DVAJSETIH IN TRIDESETIH LETIH TEGA STOLETJA

Italijanska zasedba tako imenovane Julijske krajine, ki je obsegala Goriško, Tržaško in Istro, trbiški okraj na Koroškem in še idrijski ter postojnski okraj na Kranjskem, leta 1918 in nato vzpostavitev fašističnega režima v Italiji leta 1922 sta s svojimi političnimi, gospodarskimi in socialnimi posledicami povzročili množično izseljevanje Slovencev (in Hrvatov) v Kraljevino SHS oziroma Jugoslavijo in v Južno Ameriko, predvsem v Argentino, Brazilijo in Urugvaj. Od 100.000 izseljencev, kolikor jih navajajo ocene, se jih je v južno Ameriko odpravilo okoli 30.000, med temi nad 20.000 v Ar-

⁹ Argentinske oblasti so si v zadnjih desetletjih 19. stoletja prizadevale, da bi v državo privabile priseljence kmečkega stanu iz severne Evrope. Tem so namreč pripisovale večjo delavno sposobnost in iniciativnost. Ker se je emigracijski val iz tega dela Evrope do osemdesetih let prejšnjega stoletja skoraj že izčrpal, so se v Argentini naselili priseljenci iz južnih predelov Stare celine, predvsem Italijani in deloma tudi Španci (Callo - Cortés Conde, 1987, 51-55).

gentino (Lipoglavšek-Rakovec, 1950, 34-35; Kacin-Wohinz, 1990, 336; Kalc, 1996, 28-30).¹⁰ Primorskim izseljencem pa je v tej zadnji državi treba dodati še nekaj tisoč emigrantov iz osrednje Slovenije in Prekmurja, tako da je bilo pred 2. svetovno vojno vseh Slovencev v Argentini od 24.000 do 25.000 (Kastelic, 1936, Slovenec, 5. januarja; Kuhar, 1939, 529; Lipoglavšek-Rakovec, 1950, 35). V Braziliji so se slovenski priseljenci naselili večinoma v državi São Paulo, v Urugvaju v glavnem mestu Montevideu in okolici, v Argentini pa največ na obrobju buenosaireskega vele mesta, zlasti v četrtih La Paternal in kasneje Villa Devoto ter v predmestju Avellaneda (Prekmurci). Precej se jih je ustalilo v mestih Córdoba in Rosario, ni pa bilo malo tistih, ki so se razkropili po skoraj celotnem argentinskem državnem ozemlju (Lipoglavšek-Rakovec, 1950, 35-38). Njihova usoda ni bila lahka že v obdobju pred letom 1930, ko je bila Argentina gospodarsko še stabilna, neprimerno težje pa so bile razmere v letih svetovne gospodarske krize, ki je južnoameriške države zelo prizadela.

Izseljenci v Argentini, Braziliji in Urugvaju so začeli sorazmerno zgodaj ustanavljati svoje organizacije, od pevskih zborov do društev in tiskanih glasil. V Braziliji, in sicer v mestu São Paulo, naj bi slovenski priseljenci ustanovili lastno društvo že leta 1902 (Kuhar, 1939, 529). Zanesljivo pa se je slovenska društvena dejavnost v tej državi razvila od leta 1928 dalje, ko je bilo vedno v São Paulu ustanovljeno Slovensko izobraževalno društvo Ornus (Ornus je kratica za besede Ovekovočiti rojstvo novega združenja Slovenov) (Zupanc, 1971, 170; Marušič, 1995, 65). V društvu je proti koncu leta 1928 in na začetku naslednjega leta prišlo do nesoglasij. Nekaj članov je odstopilo in kasneje ustanovilo Slovensko izobraževalno društvo Primorje, ki je nato živelo do leta 1933 ali 1934 (Bajec, 1969a, 233). Društvo Ornus se je ob dograditvi lastnih prostorov leta 1943 preimenovalo v Slovensko kulturno društvo Naš dom. Okoli njega se je kljub kasnejšim od razmer vsiljenim spremembam imena (Sociedade Slovena de Cultura Nosso Lar oziroma Sociedade Beneficiente e Recreativa Bertioga) (Zupanc, 1971, 174-176) ohranilo slovensko društveno in kulturno delovanje še več desetletij. Člani društva Ornus so leta 1937 ustanovili tudi šolski odbor, ki je organiziral slovenski šolski tečaj. Tečaj je vodila Josefina Kadunc ob pomoči Almiere Čopič, in to do

začetka 2. svetovne vojne, ko je slovenska šola zamrla (Bajec, 1969a, 225; Zupanc, 1971, 174).

V Urugvaju se je poleg Primorcev naselilo tudi mnogo Prekmurcev. Ti so leta 1935 ustanovili svoje društvo, in sicer Prvo slovensko prekmursko društvo, ki je zgradilo Slovenski dom in je aktivno še danes (Doktorič, 1940, 105; ES 4, 1990, 226). Primorski Slovenci so v Montevideu leta 1929 ustanovili društvo Triglav, ki pa je po krajšem času prenehalo delovati zaradi političnih razprtij. Levo usmerjeni priseljenci so nato osnovali svoje društvo Ivan Cankar, ki je živelo do leta 1937. Nelevičarji so se nekaj časa zbirali ob Pevskem društvu Slavček. Leta 1937 se je iz Argentine preselil v Urugvaj izseljenski duhovnik David Doktorič¹¹ in se pridružil akciji za ustanovitev enotnega društva Slovenski krožek (Doktorič, 1940, 105-106). Slovenski krožek je deloval do konca 2. svetovne vojne, ko se je njegovo vodstvo odločilo za pridružitve k jugoslovanskemu društvu Bratstvo. Toda večina članov se s tem ni strinjala in je zapustila skupno organizacijo. Kasneje se je marsikateri primorski Slovenec v Urugvaju včlanil v Prekmursko društvo (Mislej, 1996a, 45-52). V medvojnih letih je društvo Slovenski krožek organiziralo tečaj slovenskega jezika in kulture pod vodstvom duhovnika Doktoriča (Doktorič, 1941, 74-75; Mislej, 1996a, 47-50).

V najštevilnejši slovenski izseljenski skupnosti v Južni Ameriki, ki je živela v Argentini, je bilo na začetku tridesetih let zaznati tri različne politične tabore. Najbolj organizirani so bili levičarji, ki so že leta 1925 ustanovili Delavsko kulturno društvo Ljudski oder. Največ somišljenikov je verjetno imel sredinski narodnjaški tabor okrog Slovenskega prosvetnega društva (ali krajše Prosvete), ki je bilo ustanovljeno leta 1929. Tretjo skupino so tvorili Sokoli, ki bi jih lahko označili za jugoslovanske nacionaliste in ki so ravno tedaj izstopili iz Slovenskega prosvetnega društva ter ustanovili Sokolsko društvo La Paternal (Mislej, 1983, 146).¹² Ta delitev je bila močno opazna v vsem kulturnem in prosvetnem delu kakor tudi v tisku.

Tudi Prekmurci in priseljenci iz osrednje Slovenije so se polagoma organizirali. Prvi so ostali bolj na robu vsega tega dogajanja. Tudi med njimi je prišlo do delitve, in sicer na podlagi verske pripadnosti. Nastali sta katoliška in evangeličanska skupina (Resumen de la historia de la vida de la Sociedad de Socorros Mutuos Esloveno en sus primeros 30 años, 2). Vsekakor so prekmurski

10 Vprašanje o točnejši določitvi števila teh izseljencev pa ostaja odprto. Italijanske statistike o izseljevanju in statistike priseljenjskih držav ne upoštevajo namreč izseljencev po narodnosti. Pomagati pa si ni mogoče niti z drugimi uradnimi statistikami, kot so na primer popisi prebivalstva. Za zadovoljivo rešitev problema je treba upati v obstoj primarne statistične dokumentacije. Zanimiv primer takšne dokumentacije je anketa goriškega nadškofa dr. Franciška Borgia Sedeja, ki je ugotavljala število izseljencev po župnijah v letih 1924-1929. V arhivu goriške nadškofije je ohranjen fascikel z odgovori iz italijanskih in furlanskih župnij, toda v njem ni najti odgovorov iz slovenskih župnij. (Glej: Archivio Storico dell'Arcidiocesi di Gorizia, f. Emigrazione, 487/1871, Elenchi emigrantium Archidioecesis Gortiensis, ab anno 1924-1929).

11 Za lik tega duhovnika in drugih osebnosti, ki se pojavljajo v nadaljevanju, glej PSBL.

12 Glej tudi Izseljenski vestnik, Ljubljana, marec 1934, 8.

*Slovesnost ob odprtju doma Delavskega kulturnega društva Ljudski oder v Buenos Airesu leta 1938 (NŠK).
Ceremonia de inauguración de la sede de la Asociación Cultural Obrera Eslovana Escenario popular,
Buenos Aires, 1938.*

rojaki v Argentini osnovali dve društvi: leta 1940 je bila ustanovljena Slovenska krajina, leta 1943 pa Vzajemno društvo Slovenec (ES 4, 1990, 223).¹³ Rojaki s Kranjskega pa so leta 1937 ustanovili društvo Samopomoč Slovencev. Njihova organizacija je bila splošno znana z imenom Kranjsko društvo (Mislej, 1983, 146).

V obdobju med obema vojnama so se začeli priseljevati v Argentino tudi Beneški Slovenci (Fotoalbum, 1986, 56-57), in to v glavnem tisti iz Terskih dolin. Naselili so se v Buenos Airesu in okolici, večja skupina pa še v Mendози. Svojih društev niso imeli in nekateri izmed njih so se družili s furlanskimi priseljenci.

Delavsko kulturno društvo Ljudski oder je bilo ustanovljeno leta 1925 v buenosaireski mestni četrti La Paternal, kjer je bila takrat največja slovenska naselbina v Argentini. Ustanovitelji so hoteli nadaljevati tradicijo istoimenskega delavskega društva, ki je nastalo v okviru Jugoslovanske socialnodemokratske stranke v Trstu leta 1905. Tržaški Ljudski oder je prišel po italijanski zasedbi Julijske krajine leta 1918 pod vpliv radikalnega krila slovenskih socialistov, ki so se včlanili v italijansko socialistično stranko PSI, po letu 1921 pa pod vpliv slovenskih komunistov, organiziranih v novonastali KP

Italije. Tudi vodstvo Delavskega kulturnega društva Ljudski oder v Buenos Airesu je prišlo v roke slovenske komunistične skupine, ki je bila povezana z jugoslovansko sekcijo KP Argentine (Genorio, 1988, 188-189). Ta politična usmeritev voditeljev je prihajala močno do izraza v društvenih glasilih, kot so bili Delavski list (1928-1930), Borba (1931-1934) in Delavski glas (1932-1934) (Bajec, 1969b, 306-307, 310, 314; id., 1980, 80-81). Ideološka opredeljenost je bila nekoliko manj poudarjena v kulturni reviji Njiva, ki jo je Ljudski oder izdajal od julija 1937 do septembra 1943, ko so jo oblasti po vojaskem udaru leta 1943 prepovedale. Njivo sta urejala France Birsa in Albert Drašček (Bajec, 1980, 107-108; Mislej, 1983, 146-147).

Tudi Slovensko prosvetno društvo je bilo ustanovljeno leta 1929 v buenosaireski četrti La Paternal. Njegovo glasilo je s časom postal Slovenski tednik, ki je izhajal v Buenos Airesu od 1929 do 1936. Njegov urednik je bil najprej Peter Čebokli, nato so se pri vodstvu lista zvrstili Srečko Ferfolja, Silvo Kavčič in nazadnje Jan Kacin (Ferfolja, 1934, Slovenec, 4. avgusta; Bajec, 1980, 85-86). List je bil zmerno liberalno usmerjen, pod uredništvom Jana Kacina pa je zagovarjal socialno bolj

13 Za ustanovitev društva Slovenska krajina glej tudi Duhovno življenje, Buenos Aires, februar 1940, 145, 40; marec 1940, 146, 59-60.

angažirana stališča. Na začetku tridesetih let je prišlo do ostrih nesoglasij med nekaterimi vodilnimi sodelavci Slovenskega tednika in dr. Ivanom Šveglom, jugoslovanskim poslanikom v Buenos Airesu.¹⁴

Spor z jugoslovanskim poslaništvom je imel težke posledice v Slovenskem prosvetnem društvu. Skupina njegovih članov se ni strinjala z napadi Slovenskega tednika na dr. Ivana Švegla, zato je izstopila in ustanovila Sokolsko društvo La Paternal, ki se je leta 1934 preimenovalo v Izseljensko društvo Tabor. Člani te skupine so objavljali svoje prispevke v novem tedniku Slovenski dom, ki se je pojavil marca 1932, urejal pa ga je Silvo Kavčič. Precej verjetno je, da je Slovenski dom nastal s pomočjo poslanštva. List je bil vsekakor precej jugoslovansko unitaristično usmerjen, izšel pa je samo trikrat, in to najbrž zaradi nejasnega finančnega položaja in morda tudi zato, ker ni našel dovolj naročnikov (Dvoje zelo žalostnih sporočil, 3; Ferfolja, 1934; Bajec, 1969b, 311).

Razdor v Slovenskem prosvetnem društvu je tudi bolroval nastanku tednika Novi list, ki je pod uredništvom dr. Viktorja Kjudra, bivšega urednika pri tržaškem dnevniku Edinost, začel izhajati leta 1933 (Ferfolja, 1934; Bajec, 1969b, 313-314). Novi časopis je izdajal poseben konzorcij, kateremu je predsedoval znani arhitekt in kulturnik Viktor Sulčič. V pisanju lista se je odražal precejšnji jugoslovanski patriotizem. Novi list je na primer opravičeval diktaturo kralja Aleksandra kot nekakšno nujno zlo, ki je naredilo konec neredu ter "neustvarjalnosti parlamenta in strank v zadnjih letih Kraljevine SHS".¹⁵

V drugi polovici tridesetih let, zlasti pa s prihodom novega poslanika Kraljevine Jugoslavije dr. Izidorja Cankarja novembra 1936, so se trenja med Slovenskim prosvetnim društvom in Izseljenskim društvom Tabor ublažila. Januarja 1937 sta se Slovenski tednik in Novi list združila v Slovenski list, ki je postal skupno glasilo obeh organizacij. Ti sta se kmalu nato združili in ustanovili novo društvo Slovenski dom (Bajec, 1969b, 314-315; Hladnik, 1978, 166-167). Slovenski list je izhajal od januarja 1937 do septembra 1946. Njegovi uredniki so bili Viktor Kjuder, Jan Kacin in nato spet Viktor Kjuder s sodelovanjem Josipa Švaglja. V medvojnih letih je bil do

1944 v uredništvu tudi izseljenski duhovnik Janez Hladnik. To se je dogajalo v času, kot sam piše v svojih spominih, "ko je bilo treba kriti naša ledja pred oznako simpatij s komunizmom" (Hladnik, 1978, 170, 182; Genorio, 1988, 191). List je bil zmerno in jugoslovansko patriotično usmerjen, pod uredništvom Jana Kacina pa se je krenil bolj na levo. Po njegovem odstopu leta 1940 se je v glavnem obnovilo prejšnje stanje (Bajec, 1969b, 315; Brecelj, 1992, 173).

Na začetku tridesetih let si je marsikateri slovenski priseljenc v Buenos Airesu začel graditi lastno stanovanjsko hišico. Veliko priseljencev je namreč zapuščalo skupna stanovanja v La Paternalu in se selilo v na novo urbanizirane predelke buenosaireske mestne občine, kot so bili na primer Villa Devoto, Villa Real in Saavedra. Precej kompaktno slovensko naselje je nastalo v Villi Devoto. Prav v tem kraju se je kmalu začutila potreba po uvedbi slovenskih šolskih tečajev za mladino. Tako je na pobudo nekaterih staršev nastala v Villi Devoto maja 1933 prva slovenska šola med slovenskimi priseljenci v Argentini. Pouk je bil dvakrat tedensko in vodili so ga Vlado Krmac, Stanislav Baretto ter Josip Švagelj (Mislej, 1994a, 25. 2). Za njimi je leta 1937 prevzela skrb za poučevanje slovenskih otrok iz Ville Devoto pozrtvovalna učiteljica Emilija Bajt.

Okrog skupine ljudi, ki je dala pobudo za ustanovitev prvega slovenskega šolskega tečaja, je v Villi Devoto nastala leta 1935 nepolitično Gospodarsko podporno društvo Naš dom. To je kasneje zgradilo svoje društvene prostore v tem buenosaireskem mestnem okraju (Mislej, 1983, 145) in od 1938 do 1941 izdalo nekaj številčk svojega glasila Naš dom. Ta publikacija je nekajkrat izšla tudi po vojni (Bajec, 1969b, 316-317).

Druga slovenska šola je nastala leta 1934 na pobudo članov Izseljenskega društva Tabor. Otroci so imeli tečaje v slovenščini v samih društvenih prostorih (Mislej, 1994a, 25. 2.). Po prihodu dr. Izidorja Cankarja in po njegovih prizadevanjih je bil na začetku leta 1937 ustanovljen Osrednji šolski odbor, ki je skrbel za organiziranje in vzdrževanje tečajev v slovenščini in hrvaščini. Za slovenske otroke so v La Paternalu odprli vrtce, dopolnilno slovensko osnovno šolo in internat. Za vse to so skrbele slovenske šolske sestre, ki so,

14 Zakaj je do spora prišlo, ni še povsem pojasnjeno. Dejstvo pa je, da je dr. Švegel že prej razburil hrvaške in srbske izseljence. Zlasti ti slednji so mu očitali pristranost (Bajec, 1969 b, 307-308). Verjetno je prišlo do zaostritve s krogom okrog Slovenskega tednika zaradi odstopanja lista od brezpogojne podpore tedanji uradni jugoslovanski politiki (režim kralja Aleksandra) in tudi iz osebnih antipatij (Podlogar, 1967, 9-10). Spor je šel tako daleč, da je nenaklonjenost jugoslovanskega poslanštva do Slovenskega tednika, Slovenskega prosvetnega društva in seveda do Delavskega kulturnega društva ljudski oder, ki je tudi zagovarjal zelo kritična stališča do tedanjega režima v Jugoslaviji, ostala tudi po odpoklicu poslanika Švegla junija 1932. Njegov nadomestnik Dragutinović je najprej dosegel pri jugoslovanskih oblasteh prepovedi urvoza in sirjenja Slovenskega tednika v Jugoslaviji. Nato je prišlo do ovadbe argentinskimi oblastem, da sta vodstvi Slovenskega prosvetnega društva in Ljudskega odra komunistični, kot je komunističen tudi Slovenski tednik. Po ovadbi je leta 1933 prišlo do aretacije odbornikov obeh organizacij in urednika Slovenskega tednika Jana Kacina. Po nekaj dneh so sile javnega reda vse izpustile zaradi pomanjkanja dokazov. Kacina pa so kmalu nato ponovno aretirali in ob tej priložnosti zaplenili celoten arhiv lista. Za urednika Slovenskega tednika sta tedaj po nekaterih virih uspešno posredovala izseljenski duhovnik Jože Kastelic in hrvaški frančiškan Leonard Rusković (Podlogar, 1967, 10; Bajec, 1969 b, 309).

15 Novi list, Buenos Aires, 23. septembra in 2. decembra 1933 ter še 13. oktobra 1934.

kot omenjeno, že delovale v Argentini. Zavod v La Paternalu je bil na začetku namenjen samo slovenskim otrokom, leta 1942 pa je argentinsko ministrstvo za šolstvo odredilo, da morajo biti take ustanove odprte za vso doraščajočo mladino. Za pouk slovenščine in verouka je skrbela sestra Illuminata Reven (PSBL IV, 1994, 797; Mislej, 1994a, 25. 2.). Poskusa slovenskih šolskih tečajev v organizaciji šolskih sester v Villi Devoto in v Rosariu nista obrodila zaželenih uspehov (PSBL IV, 1994, 797).

V Villi Devoto je tudi Delavsko kulturno društvo Ljudski oder leta 1938 zgradilo svoj dom, in sicer v bližini sedeža Slovenskega podpornega društva Naš dom. Člani tega društva so bili aktivni tudi v mestnem okraju Saavedra, kjer so leta 1936 ustanovili Slovensko podporno društvo Ivan Cankar. Predstavniki Ljudskega odra niso pristopili k Osrednjemu šolskemu odboru in niti niso bili povabljeni vanj. Leta 1939 so se skupaj z društvom Naš dom domenili, naj se ustanovi meddruštveni odbor za skupno slovensko šolo v Villi Devoto. Na žalost je kmalu prišlo do nesporazumov, kar je po svoje pripomoglo, da je kasneje ta šolski tečaj propadel (Mislej, 1983, 146).

Kot že omenjeno, so se slovenski medvojni priseljenci v Argentini naselili večinoma v neposredni okolici mesta Buenos Aires, nato v mestih Rosario in Córdoba. V Rosariu so ti rojaki leta 1930 ustanovili Slovensko

delavsko društvo Triglav. Med 2. svetovno vojno in tudi nekaj let po njej so sodelovali pri jugoslovanskem društvu Triglav. Ta organizacija je bila ukinjena leta 1949 za časa vlade argentinskega predsednika Peróna, tako da se je društvena dejavnost med Slovenci v Rosariu obnovila šele leta 1957 (ES 4, 1990, 223). V Córdoba so slovenski priseljenci ustanovili leta 1928 Jugoslovansko čitalnico (oziroma Jugoslovansko podporno društvo), ki je delovala do leta 1932. Nato je bila leta 1933 osnovana podružnica Slovenskega prosvetnega društva iz Buenos Airesa, ki se je pozneje preimenovala v Delavsko kulturno društvo Iskra. Med 2. svetovno vojno so Slovenci v Córdoba ustanovili Slovensko podporno društvo Edinost, ki ima še dandanes svoj sedež v tem argentinskem mestu (ES 2, 1988, 416; ES 4, 1990, 223).

Nekateri slovenski priseljenci so krenili tudi na oddaljeni argentinski Jug, v Mendozo in drugam v notranjost države. Vsekakor pa velja opozoriti, da so v Gospodarstvu, prvem slovenskem časopisu v Argentini, ki je izhajal pod uredništvom Cirila Jekovca (pomagala sta mu tudi France Krašovec in Gabrijel Brinšek) od junija 1926 do decembra 1930, svetovali primorskim in sploh novim priseljemcem, naj se raje kot v mestih naselijo na podeželju in tam ustanavljajo slovenske kolonije. Stekla je celo akcija za poselitev naselbine La Llave v Mendozi, kjer naj bi s pomočjo nekaterih bank in družb kakih deset slovenskih družin začelo kmetovati na dotlej neobdelani zemlji. Načrt je žalostno propadel in ta ne ljubi dogodek je povzročil precej trenja med novimi priseljenci in že večkrat omenjeno skupino izobražencev, ki je prišla v Argentino tik pred izbruhom 1. svetovne vojne (Bajec, 1969b, 304-306; Breclj, 1992, 169-170).

Slovenski izseljenci v Argentini niso imeli neposrednih stikov s slovenskimi misijonarji oziroma duhovniki (skoraj izključno salezijanci), ki so v glavnem delovali v oddaljeni Patagoniji in tudi v provinci Mendoza oziroma v njenem istoimenskem glavnem mestu.¹⁶ To vsaj delno ne velja za že omenjenega patra Ludovika Perniška, ki je deloval v mestecu Junín de los Andes v argentinski provinci Neuquén. Iz Junína je Pernišek vsako leto odhajal na pot, da bi obiskal vse kraje svojega obsežnega misijona. Med nekim takim potovanjem je leta 1934 srečal antropologa Janka Benigarja, ki je s številno družino živel v kraju Aluminé v patagonskih gorah, in ga kasneje še nekajkrat obiskal (Kastelic, 1935, 810; Mislej, 1988, 122-127).¹⁷ Pater Pernišek je tudi

16 V Mendozi je v tridesetih letih deloval tam rojeni salezijanec slovenskega rodu dr. Peter Serdoč (Pedro Serdoch). Glej PSBL IV, 1994, 817.

17 V članku Ob smrti + ing. Gabrijela Brinška, ki je izšel v reviji Duhovno življenje julija 1935, je Kastelic objavil tudi odlomek iz pisma uredništvu, ki ga je postal Janko Benigar. V njem je znani antropolog med drugim sporočal, da ga je obiskal pater Ludovik Pernišek.

DUHOVNO ŽIVLJENJE

LA VIDA ESPIRITUAL

LETO XI. — STEV. 100
AVGUST 1944

AÑO XI. — NUM. 100
AGOSTO 1944

VTISI IZ CATAMARKE

Nad glavnim oltarjem stoji čudodelni kip Marijin, kateri je med tednom obrnjen v kapelico, v nedeljo pa se obrne po cerkvi. Tudi ta kip nosi narejene oblike iz svile. Vrtni plašč je sinje barve, krilo pa je belo. Doa pa dve obleki. Dragoceno, praznično, ji dajo le na največje praznike.

V kapeli pripovedujejo barvana okna zgodovino tega Marijinoga kipa.

Prvo okno kaže Marijin kip v skalnati steni, kamor je Indijance povedel Salazarja, ki je nato zgradil Marijin kapelico, kjer se je Marijino čiščenje začelo. Druga slika kaže čudež ozdravljenja umirajočega. Nadalje sledi prizor groznega požarja, kateri je zgorjel na Salazarjevem domu. V skrajni stiski je globoko verujoči mož pokleknil pred Marijin kip in v neomejenem zaupanju dvignil Marijo in jo nesel k mesečnemu ognju. Nenadno je požar ugasnil. Indijanci, ki so sovražili priseljene Špance, so pogosto napadli njihove naselbi-

ne. Tudi nad Salazarja je pridrla velika oborožena beta, proti kateri ni imel niti mož niti čudatnega orožja. Mesto da bi se spuščal z divjaki v boj se je spet za- tokel k Mariji. Vzel je njen kip in z njim v roki je stopil divjakom nasproti, ki so med tem že privržali do nise z dvigljenimi suhimi. Spogledali so se napadaleci, crožje jitu je padlo iz rok in poklekali so pred Marijo, nato pa brez besede odšli.

"Nuestra Señora del Valle" je za vse ljudi one dežele, ne le simbol njihove globoke vere, temveč tudi njihova velika zavetnica na vseh potih.

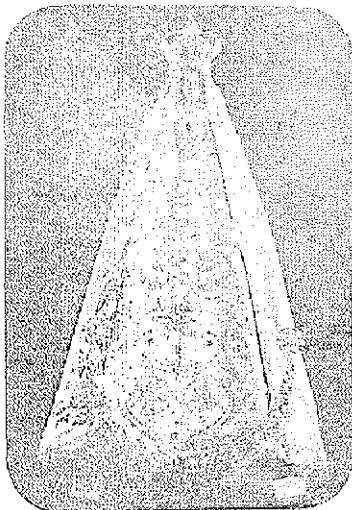
Tako pripovedujejo, da so bili prav čudežno rešeni letos štirje godci v San Juanu. Vsi štirje doma iz Catamarke so igrali na veliki veselici v San Juanu oni usodni večer. Bila je polna dvorana ljudi, ko se je zemlja stresla. Ti štirje godci so na mali skodli skupaj in vsi glasno klicali: "Nuestra Virgenita, no te olvidas de nosotros que somos tus hijos". — Med tem, ko so bili drugi mrtvi, se nobenemu teh godcev ni nič zgodilo.

Catamarca ima v različni. Štiri Marijin kipi, eden v vsaki kapelici, ki jih nosijo v nedeljo in v največje praznike.

ROJANOM V FORMOSI, MISIONES IN V PARAGVAJU

V novembru bom odšel skrajni geografski sever, to je Formosa in Misiones. Stopil bom tudi v Paraguay. Hojke, ki živijo tam skrajno proti, da mi sporočite, kakšno pravzaprav možnost so iz Formosa de Asuncionu (Paraguay), od tam v San Ignacio (Paraguay) do Posadas (Argentina), od tam v El Dorado in Cerro Azul ter Coloradas de Iguazú.

Vse rojake, kateri imate v istih krajih kake poznanost, prosim, da mi sporočite njihove naslove.

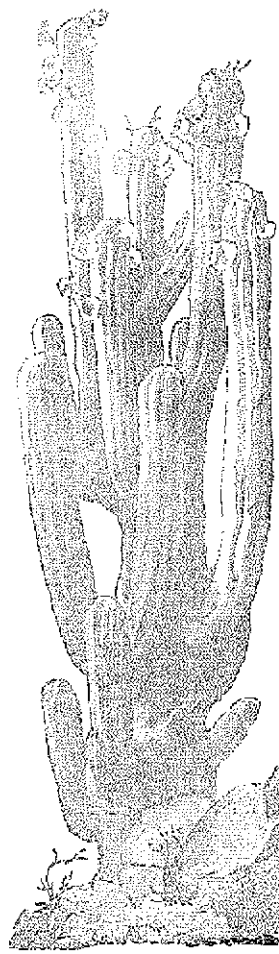

Desi Catamarca y no recordar a Nuestra Señora del Valle es casi imposible.

Con sobrada razón resulta la catedral de Catamarca entre todas las demás eclesias, pues desde allí reparte Nuestra Señora del Valle su milagrosa protección a todos caminos e Ella recorren y muy especialmente a los que son hijos de agua. En provincia tan constantemente azotada e su gran protectora celestial. Mientras hubo tembloras de tierra catastróficas en todas las provincias adyacentes, Catamarca quedó preservada de tal calamidad y — más todavía — los catamarqueños, presentes en tales catástrofes, especialmente en San Juan, invocando a su "Virgenita" salieron ileso.

Miles de gracias conseguidas por intermedio de Nuestra Señora del Valle son documentada por otros tantos objetos rotivos que llevan los aspectos del camarín de Nuestra Señora.

Se destaca entre los edificios de Catamarca también la iglesia de San Francisco, en la cual actuara buen tiempo como humilde franciscano el más tarde obispo Esquiú, cuyo corazón se conserva allí. Este modesto hijo de San Francisco mereció la fama de santidad que está confirmada por muchos hechos milagrosos.

Naslovna stran revije Duhovno življenje iz leta 1944. Revija izhaja v Buenos Airesu še danes, in to neprekinjeno od leta 1933.

Tapas de la revista La Vida Espiritual de 1944. La revista, fundada en 1933, sigue apareciendo regularmente.

navezal stike s slovenskimi izseljenci, ki so se naselili v dolini reke Río Negro¹⁸ in v razvijajočem se turističnem mestecu San Carlos de Bariloche pod patagonskimi Andi (Pernišek, L., 1939, 51, 152).

Nekako v tem obdobju je prišel med Slovence v Argentini duhovnik Anton Mrkun, ki je bil v domovini znan prosvetni delavec in organizator. Leta 1927 je med drugim ponovno obudil Družbo sv. Rafaela za pomoč izseljencem in povratnikom (SBL II, 160-161). V Buenos Airesu je izdal dve številki katoliškega mesečnika Izseljenec (Bajec, 1969b, 306). Razočaran nad razmerami v Argentini, se je leta 1928 vrnil v domače kraje in se v daljšem prispevku o svojih izkušnjah v tej južno-ameriški državi, ki je izšel v Koledarju Goriške Mohorjeve družbe za leto 1929, med drugim takole izrazil: "Da ne bo nejasnosti, ponovim: odsvetujem se izseliti v Argentino. Argentinske razmere so mi poznane, ker sem bil dalj časa tam. Marsikateri naš rojak je tam prišel v hude nesreče, bolezen in črno lakoto. Zelo veliko se jih tam versko in moralno izgubi. Velika zguba je tudi v narodnem pogledu. Vsi oni, ki tam trajno ostanejo, se bodo poargentinili. Njih otroci po veliki večini ne bodo več govorili slovensko. V gospodarskem oziru tudi ni velike gotovosti na uspeh. Delo v Argentini je zelo nestalno in tudi precej težko se dobi" (Mrkun, 1929, 87-93).

Prvi slovenski duhovnik, ki se je za stalno naselil v Argentini, da bi poskrbel za verske potrebe tamkajšnje številne slovenske skupnosti, je bil Jože Kastelic. Kastelic je prispel v Buenos Aires aprila 1933. Prej je deloval kot izseljenski dušni pastir med Slovenci v Franciji (Podlogar, 1967, 12-13; Hladnik, 1978, 177). Da bi dosegel kar največ rojakov, ki so živeli razkropljeni po buenosaireskem vlemestu in po ozemlju argentinske republike, je 13. maja 1933 začel izdajati pri Slovenskem tedniku versko rubriko Moje versko življenje. Rubrika se je julija 1933 preimenovala v Naše duhovno življenje in izhajala kot redna, a samostojna priloga Slovenskega tednika. Avgusta 1934 se je priloga osamosvojila in začela izhajati kot revija z novim naslovom Duhovno življenje. Do avgusta 1935 je izhajala kot tednik, nato pa je postala mesečnik. V takšni obliki izhaja še danes (Bajec, 1969b, 309, 312-313; Brecelj, 1992, 173-174).

Ob prihodu Jožeta Kastelica v Argentino so bile tamkajšnje gospodarske razmere zelo težke. Brezposelnih je bilo na začetku tridesetih let izredno veliko. V samem Buenos Airesu so nastala barakarska naselja, v

nekem mestnem okraju pa je zraslo pravo mesto brezposelnih - Villa Desocupación.¹⁹ Kastelic je v Slovincu januarja 1936 tako opisal usodo nekaterih slovenskih priseljencev v Argentini: "Dolgotrajna brezposelnost je vzela mnogim najdražje, kar človek ima. Grozo vzbujajoče je stevilo naših ljudi, ki otopeli, brez pameti begajo po argentinskih planjavah, največkrat s fiksno idejo, da jih kdo preganja. Ker so norišnice prepolne, takih ljudi ni mogoče spraviti v umobolnice." V istem članku je tudi zabeležil neko posebnost, in sicer to, da so bile slovenske žene in dekleta zelo cenjene pri bogatih argentinskih družinah kot hišne pomočnice in da so prej našle zaposlitev kot moški. O njih se je takole izrazil: "Brezposelnih slovenskih služkinj na primer v Buenos Airesu ni. In tako se naše žene dostikrat žrtvujejo in s svojim delom preživljajo družine. Možje potem doma gospodinijo, pometajo, kušajo, pomivajo, otroke pestujejo in perejo." Takšnih hišnih pomočnic naj bi bilo tedaj okrog tisoč (Kastelic, 1936, Slovenec, 5. januarja).

Proti koncu leta 1935 je Kastelic odpotoval v domovino, da bi si priskrbel več sredstev za izdajanje revije Duhovno življenje in predvsem da bi pridobil še kakega sodelavca iz duhovniških vrst za delo med Slovenci v Argentini. Že prej si je dopisoval z duhovnikom Janezom Hladnikom in mu opisoval argentinske razmere. Hladnik se je sledajic odločil, da gre za izseljenskega duhovnika v to latinskoameriško državo. V Buenos Aires je prispel marca 1936 (Hladnik, 1978, 136-160, 169). Kastelic je v Argentino povabil tudi goriškega duhovnika Davida Doktoriča, ki je bil dober publicist in še skladatelj ter gospodarstvenik. Doktorič se je vabilu odzval in prišel v Buenos Aires septembra 1936. Skupno s Kastelicem in Hladnikom je veliko pisal v Duhovno življenje. Na predlog poslanika Izidorja Cankarja pa je že leta 1937 šel v Urugvaj in bil imenovan za častnega honorarnega atašeja jugoslovanskega poslanstva v Buenos Airesu s sedežem v Montevideu. Obenem je duhovno oskrboval tamkajšnje Slovence in sploh Jugoslovane (PSBL I, 1977, 292-293; Mislej, 1996a, 21-83).

V letih 1937-1938 sta se Kastelic in Hladnik menjavala pri uredništvu Duhovnega življenja. Slednjic je to ostalo v Hladnikovih rokah vse do leta 1948 in deloma 1949, ko so k urejevanju pristopili nekateri duhovniki, ki so prišli v Argentino po 2. svetovni vojni (Bajec, 1969b, 313; Brecelj, 1992, 174). Menjavanje

18 Skupina slovenskih izseljencev (v glavnem Vipavcev) se je naselila v Zgornji dolini (Alto Valle) reke Negro, predvsem v naseljih Villa Regina, Cinco Saltos, Cipolletti, Centenario. Uspešno so se začeli ukvarjati s sadjarstvom in kasneje tudi s hmeljarstvom (Hladnik, 1940; ES 4, 1990, 223).

19 Reportaze o brezposelnih je objavilo tudi Duhovno življenje septembra 1934. Napisal jih je že večkrat omenjeni France Krašovec, ki se je podpisoval s psevdonimom Franc Dalibor (Duhovno življenje, Buenos Aires, september 1934, 61, 62, 63 in tudi november 1934, 67). Krašovec je zaradi svoje službe večkrat prepotoval vso državo in bil eden njenih najboljših poznavalcev med slovenskimi priseljenci. Postal je eden prvih sodelavcev pri Duhovnem življenju. Njegovi prispevki, ki jih je revija objavljala z manjšimi presledki od septembra 1933 do avgusta 1939 z naslovom Argentinski filmi, nudijo veliko dragocenih podatkov za proučevanje slovenskega in jugoslovanskega izseljenstva v Argentini (Mislej, 1989, 131-132; Jenšterle, 1995, 189-196).

uredništva med Kastelicem in Hladnikom je kazalo, kako si je vsak od njiju predstavljal revijo. Kastelic je bil velikopotezen in skušal držati Duhovno življenje na visoki kulturni ravni.²⁰ Seveda je imel s tako zasovo revije visoke stroške, ki jih naročnine niso mogle kriti (Podlogar, 1967, 12-13). Hladnikovo Duhovno življenje je bilo bolj ugašeno na verske potrebe izseljencev, zlasti primorskih, in vsebinsko manj bogato, kakor so pač dopuščale razmere. Tudi v pristopu do izseljencev, ki so bili v veliki večini Primorci, sta se Kastelic in Hladnik razlikovala. O tem se je sam Hladnik takole izrazil: "Gospod Jože ni razumel tako Primorcev, kot sem jih jaz. Bil je trd Kranjec in hotel zapovedovati v Argentini, kot bi to mogel doma. Tudi glede političnega gledanja se ni ujemal z misljenjem Primorcev, ki so bežali pred fašizmom in gledali v Jugoslaviji svojo rešitev. Tako si je ustvaril v Argentini strupenih nasprotnikov, kakor je imel seveda tudi veliko vnetih somišljenikov" (Hladnik, 1978, 177-178). Te razlike so se poznale tudi v odnosih med obema izseljenskima duhovnikoma, med katerima je prišlo do nekaterih nespornostov. Še nekaj dni pred odhodom v Mendoza in nato na najvišji vrh v Andih Aconcagua, kjer ga je 8. marca 1940 čakala tragična smrt, se je Kastelic v pismu generalnemu vikarju ljubljanske nadškofije Nadrahu med drugim pritoževal nad Hladnikovim značajem (Hladnik, 1978, 180-181).

Slovenski izseljenci s Primorskega, ki so prišli v Argentino v obdobju med obema vojnama, niso bili le ekonomski emigranti, ampak tudi politični begunci. To dejstvo je primerno podčrtano v zgoraj omenjenem citatu iz Hladnikove knjige spominov *Od Triglava do Andov*, ki je izšla v Gorici leta 1978. Na podoben način so o značaju medvojnne primorske emigracije v Argentini pisali sami izseljenci v svojih glasilih. Slovenski tednik, *Novi list*, Slovenski dom, *Njiva* itn. so se ločevali pri presojanju svetovnega dogajanja in pri obravnavanju jugoslovanske stvarnosti, zlasti po uvedbi šestojanuarske diktature, vendar je vse združevala ostra kritika italijanskega fašističnega režima, ki je Slovincem na Primorskem in Notranjskem prizadejal toliko gorja in krivic.²¹ O počutju primorskih izseljencev v Argentini, ki so se imeli bolj za begunce kot pa za izseljence, je na primer v uvodniku revije *Njiva* decembra 1939 mogoče brati te odločne besede: "Nekje čitamo, kako vleče mnoge Slovence v tujino strast po bogastvu; morda bo kakšna izjema, toda bodi resnici na ljubo povedano, da ogrom-

na večina Slovencev iz pod Italije, se nas je izselila, ker so nam doma odrekli tujci najmanjšo svobodo in pa košček kruha, katerega smo si znali zmiraj sami zaslužiti. To je pravi vzrok, zakaj se nas je po vojni toliko Primorcev izselilo. Kdor misli drugače in primerja predvojno izseljevanje Slovencev v Severno Ameriko, z nami, je politično analfabet".²²

PRIMORSKI SLOVENCİ MED 2. SVETOVNO VOJNO V JUŽNI AMERIKI

Neposredno po napadu Nemčije in Italije ter njunih zaveznikov na Jugoslavijo 6. aprila 1941 je bil v Buenos Airesu sklican sestanek vseh jugoslovanskih izseljenskih organizacij v Argentini. Do zborovanja je prišlo 27. aprila 1941 in predstavniki omenjenih organizacij so med drugim tudi sklenili obuditi skupno domoljubno organizacijo Jugoslovansko narodno obrano, ki je bila zelo aktivna v Južni Ameriki, zlasti v Čilu in Argentini, v letih med 1. svetovno vojno. Občni zbor JNO je bil 7. junija. V njen glavni odbor so bili izvoljeni ti Slovenci: arhitekt Viktor Sulčič kot tajnik, Ivo Wider kot podblagajnik, Vigor Domicelj in dr. Viktor Kjuder kot člana propagandnega odseka ter Ivan Pahor kot član organizacijskega odbora. Glavni cilj organizacije je bil zbiranje pomoči za okupirano in razkosano Jugoslavijo ter usmerjanje argentinske in širše južnoameriške javnosti v prid njeni osvoboditvi. JNO se je s svojimi odseki razširila po vsej Argentini in deloma tudi v Urugvaj (Mislej, 1994b, 86-87, 93) in Braziliji.²³

Novice iz zasedene Jugoslavije so prihajale med izseljence v Argentini in tudi drugod po Južni Ameriki precej neredno in po raznih kanalih. Važen vir so bili članki v krajevnem časopisju, časopisi slovenskih izseljencev iz Severne Amerike, krajevne in tuje radijske postaje, korespondenca, ki je iz razumljivih razlogov prihajala iz domačih krajev bolj poredko in vsekakor z veliko zamudo. Vesti o gverili so sprva izpostavljale četnike Draže Mihajlovića, polagoma pa so začele omenjati tudi druge upornike. V avgustu 1942 je revija *Njiva* objavila prve vesti o Osvobodilni fronti. Vir za te informacije so bile jugoslovanske oddaje po radiu Moskva (Mislej, 1994a, 3. 3.). Nato je začelo prihajati vedno več novic o partizanskem gibanju, ki ga je vodil Josip Broz, vendar je še nekaj časa vladala zmeda, tako da sta se besedi četnik in partizan zamenjavali. Proti koncu leta 1942 pa je postala slika o dogajanju v Jugoslaviji

20 Kastelicu je uspelo, da se je krog sodelavcev pri Duhovnem življenju precej razširil v Argentini, v Sloveniji in drugod po svetu. V Argentini je pridobil med predvojnimi izobraženci poleg Franceta Krašovca še Cirila Jekovca. Iz domovine pa so se oglašali Fran S. Finžgar, Aleš Ušeničnik, Jože Debevec, Josip Mal, Račo Bednarik, Martin Jevnikar, Ljubka Šorli in drugi (Brečelj, 1995, 76).

21 Glej na primer Mislej, 1996b, pass.

22 *Njiva*, december 1939, 7, 125; Genorio, 1987, 140.

23 Po nekaterih pričevanjih je bila JNO v Braziliji v rokah skrajno usitaristično usmerjenih izseljencev. Zato naj ne bi ta organizacija v Braziliji nikdar resnično zaživela (ASIM, pismo Andreja in Franca Mozetiča ter Ivana Uršiča uredništvu Slovenskega izseljenskega koledarja v Ljubljani, São Paulo, marec 1969. Glej še Zupanc, 1971, 174).

nekoliko bolj jasna. V JNO se je začelo razhajanje med tistimi, ki so zagovarjali delovanje begunske vlade v Londonu, in tistimi, ki so se opredelili za narodno-osvobodilno vojsko. Na prehodu v leto 1943 je prišlo do dokončnega razkola. Zagovorniki narodnoosvobodilnega gibanja so še naprej uporabljali naziv JNO, toda z dodatkom Comité pro Yugošlavia. Z oktobrom 1943 pa je ta skupina ustanovila novo organizacijo Svobodno Jugoslavijo ali Združenje svobodne Jugoslavije. Slovenski odseki JNO so se v veliki večini pridružili novemu združenju (Mislej, 1994b, 93-95).

V okviru JNO so izseljenci s Primorskega, med njimi so bili tudi Hrvatje iz Istre, ustanovili oktobra 1941 Odbor Slovencev in Hrvatov izpod Italije (Comité de los Yugošlavos de la Venecia Julia), ki se je kmalu ločil od matične organizacije. Odboru je predsedoval Marij Medvešček, tajnik pa je postal Andrej Škrbec (Mislej, 1994b, 87-90). Organizacija, bolj poznana z imenom Primorski odbor, je vse do sklenitve mirovne pogodbe z Italijo leta 1947 izpeljala v Argentini pa tudi v Urugvaju in Braziliji več pobud, s katerimi je zahtevala uveljavljanje narodnostnih pravic Slovencev in Hrvatov v Julijski krajini, zlasti njihovo pravico do priključitve k Jugoslaviji. Primorski odbor je v javnosti nastopal z odprtimi pismi in članki v slovenskem in argentinskem tisku, s telegrami, z organiziranjem shodov itn. Ob koncu novembra 1941 je polemiziral s stališči združenja italijanskih protifašističnih izseljencev Italia Libre, ki je sicer po eni strani obsojalo krvavo ravnanje italijanske vojske do civilistov v Jugoslaviji in v drugih okupiranih deželah, po drugi pa je zagovarjalo nedotakljivost rapalske meje (Mislej, 1994b, 87-90). Decembra 1941 je Odbor ogorčeno nastopil proti ravnanju Posebnega sodišča za zaščito države na 2. tržaškem procesu. Apostolskemu nunciju v Argentini je poslal brijovko s prošnjo, naj Sv. oče poseže v korist obsojencev. Nato je podobne telegrame poslal voditeljem zavezniških vlad v Londonu, Washingtonu in Moskvi kakor tudi generalu Simoviću, voditelju jugoslovanske begunske vlade (Mislej, 1994b, 90-91).

V ponovni polemiki z Italio Libre je Primorski odbor avgusta 1942 v argentinskem tisku objavil odprto pismo bivšemu italijanskemu zunanjemu ministru grofu Carlu Sforzi, ki se je mudil v Montevideu na svetovnem kongresu tega združenja. V njem je bil očitek tvorcu Rapalske pogodbe, da ne more biti pravi demokrat, kdor

zagovarja nedotakljivost dotedanje italijansko-jugoslovanske meje. To mejo so v samih italijanskih krogih označevali za strateško in se torej še zdaleč ni ozirala na narodnostno mejo med Italijani ter Slovenci in Hrvatji. Bila je sad imperialističnih gledanj in zato v svojem bistvu globoko nedemokratična (Mislej, 1994b, 91-93). Grof Sforza je na to pismo odgovoril s krajšo izjavo odboru JNO v Montevideu, v kateri je poudarjal svoje demokratično čutenje. Polemika se je nato še bolj razvnela. Voditelji Primorskega odbora so večkrat poudarjali, da je bila Jugoslavija oziroma Kraljevina SHS prisiljena sprejeti določbe Rapalskega sporazuma zaradi pritiska velikih sil. Poleg tega so zanikali, da bi se raznarodovalni posegi v Julijski krajini začeli šele s fašističnim režimom, ker je ze Giolittijeva Italija tam vodila protimanjšinsko politiko (Mislej, 1994b, 93).

Po kapitulaciji Italije septembra 1943 je Primorski odbor okrepil svoje delovanje. Med njegovimi člani je že prej vedno bolj prihajalo do prepričanja, da bi morala jugoslovanska stran vojaško zasesti Julijsko krajino in se šele nato pogajati z diplomati zahodnih sil (Mislej, 1994b, 95). Aprila 1944 se je organizacija preimenovala v Odbor za Jugoslovansko primorje v Argentini in sprožila akcijo za zbiranje podpisov slovenskih in hrvaških izseljencev v podporo priključitvi Primorske k Jugoslaviji. Do začetka leta 1946 se je v posebni knjigi nabralo skoraj 10.000 overovljenih podpisov. Knjigo so odposlali februarja 1946 v London, kjer je bila izročena Svetu zunanjih ministrov (Mislej, 1994b, 95, 100).²⁴

Leta 1944 so primorski Slovenci v Argentini na poseben način izrazili svoja čustva in želje po združitvi z ostalimi rojaki v skupni domovini. Tistega leta je bila namreč stoletnica rojstva priljubljenega pesnika Simona Gregorčiča, Coriškega slavčka, in vse organizacije primorskih izseljencev so ob tisti obletnici pripravile mogočno manifestacijo. Manifestacija je bila 14. oktobra 1944 v središču Buenos Airesa in je imela močan narodni pečat. Po proslavi so prireditelji izdali knjigo Gregorčičevih pesmi (Kurinčič, 1981, 225-228; Mislej, 1994b, 96).²⁵

Po koncu vojne se je Primorski odbor še bolj okrepil in je v delovanju za priključitev Primorske k Sloveniji oziroma Jugoslaviji dosegel podporo vseh slovenskih izseljenskih društev v Argentini, Urugvaju in tudi v Braziliji. Njegov predsednik je postal Franc Kurinčič, ki je

24 Da je knjiga dospela pravemu naslovniku, je potrdil dr. Viktor Kjuder, ki je po odhodu dr. Izidorja Cankarja v Kanado leta 1942 postal odpravnik poslov na jugoslovanskem poslanstvu v Buenos Airesu. To funkcijo je opravljal vse do leta 1946, ko je vse posle izročil prvemu uradnemu poslaniku Federativne ljudske republike Jugoslavije (Mislej, 1994b, 99-100).

25 Za častnega govornika na proslavi je bil določen Franc Kurinčič, predsednik njenega pripravljalnega odbora. Argentinska policija, ki je nadzirala manifestacijo, mu je prepovedala spregovoriti v tujem jeziku, vendar ostali spored je potekel tako, kot je bilo predvideno. Poostreni policijski nadzor neke prireditve je bil v običajnih razmerah v Argentini precej nenavaden. Toda vedeti je treba, da je junija 1943 prišlo v državi do vojaškega udara, po katerem so prevzeli oblast skrajno nacionalistično usmerjeni oficirji (med njimi je bil tudi polkovnik Juan Domingo Perón), ki niso skrivali svojih simpatij do sil Osi (Kurinčič, 1981, 227; Mislej, 1994b, 96). Zaradi tega vojaškega udara je bilo ukinjeno izhajanje revije Njiva.

uspešno vodil pripravljalni odbor za Gregorčičevo proslavo, tajništvo pa je obdržal Andrej Škrbec (Kurinčič, 1981, 233-234; Mislej, 1994b, 96-97). Odbor je Svetu zunanjih ministrov v Londonu in Parizu poslal številne spomenice in telegrame. Poleg tega je pripravil v Buenos Airesu, Rosariu in tudi v urugvajskem glavnem mestu Montevideu odmevna javna zborovanja v podporo istih zahtev (Mislej, 1994b, 97-98, 100-101). Odbor je bil ves čas prisoten v slovenskem izseljenskem tisku in tudi v argentinskih občilih. To delovanje je vzbudilo pozornost v številni italijanski skupnosti v Argentini. Tako je v zvezi s tržaškim vprašanjem prišlo leta 1946 do izmenjave zelo ostrih člankov med predsednikom Odbora Francem Kurinčičem in Vittorinom Mosco, urednikom socialistično usmerjenega italijanskega izseljenskega časopisa *L'Italia del Popolo*. Mosca je med drugim zagovarjal stališče, da mora Trst ostati v okviru italijanske države zaradi 600.000 Italijanov, ki so za to padli med 1. svetovno vojno (Kurinčič, 1981, 236; Mislej, 1994b, 102). Vsekakor je ta polemika močno odmevala med Italijani v Argentini. Tudi med njimi so nastajali odbori, ki so sklicevali shode in pošiljali spomenice v London in Pariz z zahtevo, naj se Julijska krajina ne priključi k Jugoslaviji (Mislej, 1994b, 101-102).

Po podpisu mirovne pogodbe z Italijo v Parizu 10. februarja 1947 je Primorski odbor marca istega leta izrazil solidarnost Slovincem, ki so ostali za novo italijansko mejo, vendar se po septembru, ko je mirovna pogodba stopila v veljavo, ni več oglasil v tisku ali drugih občilih in tako prenehal delovati (Mislej, 1994b, 103). Nekateri njegovi člani, predvsem predsednik Kurinčič, so sklenili, tako kot še precejšnje število primorskih priseljencev, vrniti se v domače kraje. Jugoslovanska ladja *Partizanka* je aprila in maja dvakrat priplula v Buenos Aires in obakrat odplula s številnimi povratniki (Kurinčič, 1981, 250-257; Kalc, 1996, 55).

PO 2. SVETOVNI VOJNI

Po razkolu v JNO ob koncu 1942 in na začetku 1943 so slovenska društva v Južni Ameriki skoraj v celoti stopila na stran fistih, ki so v se v tej domoljubni organizaciji opredelili za partizansko gibanje in nato ustanovili združenje Svobodne Jugoslavije. Velika večina članov primorske skupnosti v Argentini, Urugvaju in Braziliji je podprla vodstva svojih društev pri tej izbiri. Med tistimi, ki se niso povsem strinjali s tem, je bil izseljenski duhovnik Janez Hladnik. Hladnik je leta 1943 zvedel za smrt brata Franceljna, za katero je bila po-

sredno kriva neka partizanska formacija. Poleg tega je od leta 1941 do 1945 prejel nekaj pisem duhovnika Franca Gabrovška, ki se je ob zasedbi Jugoslavije umaknil v Palestino in nato v Veliko Britanijo kot odposlanec Slovenske ljudske stranke. Gabrovšek je poročal s stališča jugoslovanske begunske vlade v Londonu. Iz Severne Amerike je Hladnik prejemal Ameriško domovino, ki je pisala podobno (Hladnik, 1978, 184-186). Tako je ugotovil, da se partizanski odredi v Jugoslaviji borijo proti okupatorskim silam, a da hkrati izvajajo socialistično revolucijo. Opredelil se je proti revoluciji in zato je poročila o dogodkih v domovini objavljaj v Duhovnem življenju s "skrajno previdnostjo" (Hladnik, 1978, 186-187). To ni ostalo neopazno in zato se je njegovo razhajanje z večino primorskih izseljencev iz leta v leto večalo, kar zlasti velja za čas po koncu vojne.²⁶ Ljudje so ga še imeli za svojega dušnega pastirja, a niso sprejemali njegovih političnih stališč (Mislej, 1994a, 4. 3.). Vsekakor pa velja pripomniti, da je Hladnik po novici, da je bil Beograd osvobojen, bral slovesno zahvalno mašo, čeprav so mu to nekateri zamerili (Hladnik, 1944, 250-251; Hladnik, 1978, 187; Mislej, 1994b, 99). V Duhovnem življenju je vprašanju Primorske posvečal veliko pozornosti, in ko je Primorski odbor nabiral podpise za njeno priključitev k Jugoslaviji, se je septembra 1945 takole izrazil: "Nekateri rojaki so v zadregi, ali naj podpišejo zahtevo Slovincem glede Primorske. Opozarjamo vse rojake, naj kar brez skrbi vsak priloži svoj podpis. To je narodna dolžnost vsakega Slovencea. Oni rojaki in rojakinje, kateri živijo v oddaljenih krajih, naj pošljejo svoje podatke, in sicer: ime in priimek, leto in kraj rojstva, ulico in hišno številko, kjer je prebival v domovini, leto, ko je odšel v tujino. Vsakdo naj pooblasti, da se ga podpiše v njegovem imenu. Podatke pošljite na: Odbor za Jugoslovansko Primorje, San Blas 1951, Buenos Aires."²⁷

Med vojno in zlasti neposredno po njej so organizacije slovenskih izseljencev sodelovale pri marsikateri skupni pobudi, na primer pri pripravi in izvedbi manifestacije ob Gregorčičevi stoletnici, pri zbiranju podpisov za priključitev Primorske k Jugoslaviji, pri nabiranju materialne pomoči za opustošene domače kraje. 3. marca 1945 je bil za to ustanovljen Koordinacijski odbor za pomoč Jugoslaviji (Mislej, 1983, 147). Seveda so bila v tem času v skupnosti prisotna tudi trenja, ki so prišla na dan zlasti v prvih medvojnih letih (sam razkol v JNO, ostre kritike, ki jih je bil z levec deležen Primorski odbor v prvih letih delovanja²⁸). Toda ob koncu vojne in v prvih dveh letih po njej so vsa društva, ki so sprejela novo jugoslovansko stvarnost, sklenila stopiti na pot združitve. Leta 1946 sta se časopisa *Slovenski list*

26 V svojih spominih je Hladnik napisal, da je od leta 1944 dalje prejel precej anonimnih grozljivih pisem in telefonskih klicev enake vsebine (Hladnik, 1978, 188).

27 Duhovno življenje, Buenos Aires, september 1945, 212, 173. Glej tudi Mislej, 1994b, 99.

28 Revija *Njiva* je voditeljem Primorskega odbora večkrat očitala, da je njihovo delovanje izraz "separatizma in egoizma" regionalnega pomena (Mislej, 1995, 309).

(glasilo društva Slovenski dom) in Pravica (od septembra 1945 glasilo Delavskega kulturnega društva Ljudski oder) združila v tednik Slovenski glas. Novi časopis sta urejala Jan Kacin in Slavko Škof (Mislej, 1983, 147). Julija 1946 je bil ustanovljen Slovenski svet z namenom, da bi združil slovenske organizacije v Buenos Airesu. Slovenskemu svetu je predsedoval Emil Semolič (predstavnik Ljudskega odra), podpredsednik je bil Viktor Černič (predstavnik Gospodarskega društva Naš dom), tajnik pa je postal Stanislav Baretto (predstavnik društva Slovenski dom) (PSBL IV, 1994, 815-816). Na občnem zboru Sveta 19. aprila 1947 je bilo sklenjeno, naj se vsa društva razpustijo in naj se združijo v skupno organizacijo. Do tega je prišlo 21. decembra 1947 z nastankom Slovenskega ljudskega doma. V to novo, krovno organizacijo so pristopili Ljudski oder, Slovenski dom, Naš dom in Slovensko podporno društvo Ivan Cankar. Niso pa se priključila društva Samopomoč Slovencev (t.i. Kranjsko društvo) (Mislej, 1983, 147) ter Slovenska krajina in Vzajemno društvo Slovenec (obe prekmurski društvi). Za predsednika Slovenskega ljudskega doma je bil izvoljen Emil Semolič (Ljudski oder), podpredsednik je postal Ivan Pečenko (Naš dom), tajnik je bil Jože Vizintin (Ljudski oder), blagajnik pa Vinko Batagelj (Naš dom) (Kurinčič, 1981, 239; Mislej, 1983, 147).

Slovenski ljudski dom se je včlanil v levičarsko Slovansko zvezo oziroma unijo (Unión Eslava), s katero je bil prej nekaj let v stiku Ljudski oder. Slovansko zvezo je vodil Rus Pavel Šostakovsky in vanjo so bile včlanjene progresistične organizacije slovanskih priseljencev v Argentini (Kurinčič, 1981, 243-244). Slovenska, hrvaška in srbska izseljenska društva, ki so priznavala novo Jugoslavijo, so bila včlanjena tudi v Jugoslovanski centralni svet. Tudi v tej organizaciji so bili voditelji levo usmerjeni in ob resoluciji Informbiroja so v njej nastali hudi spori. Po ostrí konfrontaciji med tistimi, ki so zagovarjali Stalina in Sovjetsko zvezo, in tistimi, ki niso hoteli "razpravljati o notranji jugoslovanski situaciji" (med temi slednjimi so bili tudi predstavniki Slovenskega ljudskega doma), je Jugoslovanski centralni svet praktično razpadel (PSBL IV, 1994, 816).

Članstvo Slovenskega ljudskega doma v levo usmerjenih združenjih ni bilo slučajno. Tudi v njegovem vodstvu je namreč prevladal levičarsko usmerjeni del slovenske skupnosti v Argentini. Oboje je imelo za organizacijo težke posledice (Mislej, 1994b, 102). Notranji spori med različnimi komponentami so se nadaljevali in člani Gospodarskega podpornega društva Naš dom so slednjič zapustili skupno organizacijo (PSBL IV, 1994, 816). Poleg tega je bil Slovenski ljudski dom izpostavljen represivnim ukrepom peronističnega režima, ki je zatiral levo usmerjene politične, sindikalne in druge organizacije. Tako se peronistične oblasti 25. aprila 1949 prepovedale delovanje Slovanske zveze in vseh njenih članic. Policija je zato zaprla sedež Slovenskega ljudskega doma, ki je bil v Villi Devoto, in zaplenila arhiv. Ukinjeni

so bili slovenski šolski tečaji in maja 1950 je bil zatrt še Slovenski glas (Rant, 1959, 31-32; PSBL IV, 1994, 816).

Udarec je bil za predvojno slovensko izseljensko skupnost izredno hud. Kljub težkemu ozračju pa je v Villi Devoto še delovalo Gospodarsko podporno društvo Naš dom. Po ukinitvi Slovenskega glasa je zasebni konzorcij začel izdajati časopis Nova domovina. Ta je izhajal do leta 1957, ko ga je zamenjalo glasilo Lipa. Leta 1953 so medvojni priseljenci iz Istre v bližini Ville Devoto ustanovili Jugoslovansko-argentinsko društvo Bratstvo (predsedoval mu je Ivan Iveša), ki je delovalo do leta 1966, ko se je združilo z na novo oživljenim Delavskim kulturnim društvom Ljudski oder (AMEY Triglav, 1981, 59-62; Mislej, 1983, 147-148).

Po padcu Perónovega režima leta 1955 je med slovensko predvojno skupnostjo spet oživela zamisel o skupni organizaciji. Leta 1958 je prišlo do ustanovitve Argentinsko-slovenskega društva Zarja. Predsednik novega društva je postal Angel Hrovatin, podpredsednik Stanislav Baretto, tajnik pa Boris Košuta (AMEY Triglav, 49-50). Vendar so tudi rojstvo Zarje spremljale polemike in trenja. Nekateri člani bivšega Delavskega kulturnega društva Ljudski oder namreč niso pristopili k skupni organizaciji, pač pa so raje oživili lastno društvo. Predsednik obnovljenega Ljudskega odra je postal Mirko Turel, tajnik pa Jože Vizintin. Tako so v Villi Devoto od konca petdesetih do začetka sedemdesetih let bolj ali manj samostojno delovala tri slovenska društva: Naš dom, Ljudski oder in Zarja (Mislej, 1983, 147-148).

Na prehodu šestdesetih v sedemdeseta leta je delovanje teh društev počasi pesalo. Odbor Zarje je zato maja 1973 predlagal ostalima organizacijama, naj bi vsi skupaj resno pomislili na združitev. Predlog je bil sprejet in avgusta 1974 je prišlo do ustanovitve Slovensko-jugoslovanskega vzajemnega društva Triglav (AMEY Triglav, 43-63; Mislej, 1983, 148). Po prvem občnem zboru novega društva, ki je bil marca 1975, je bil upravni odbor sestavljen tako: Rudolf Štekar (predsednik), Silvester Paulin (podpredsednik), Boris Košuta (tajnik), Anton B. Tulič (tajnikov namestnik), Branko Ličen (blagajnik), Rihard Mermolja (blagajnikov namestnik) (AMEY Triglav, 74). Leta 1981 so člani Triglava slovesno otvorili velik dom, ki je primeren za najrazličnejše kulturne, športne in rekreativne dejavnosti (AMEY Triglav, 63-95; Mislej, 1983, 148).

POVOJNI BEGUNCI

Ko so se aprila in maja 1948 kar številni predvojni priseljenci iz Argentine (a tudi iz Urugvaja) z ladjo Partizanko vračali v domače kraje, so v buenosairesko пристanišče že prihajali slovenski politični emigranti. Bili so to člani domobranskih in drugih protipartizanskih vojaških formacij, njihove družine in drugi civilisti, ki so bežali pred jugoslovansko socialistično oblastjo. V letih 1945-1947/48 so živeli po begunskih taboriščih v za-

grantov, in to mimo običajnih pogojev, ki so jih določali priseljenjski predpisi (Hladnik, 1978, 189-191; PSBL I, 1981, 536; Rant, 1959, 32-35; Pernišek, F., 1972, 348).

Novi slovenski priseljenci so začeli prihajati v vedno večjih skupinah od julija 1947 dalje. Hladnik je marsikomu priskrbel zasilno bivališče in tudi zaposlitev. S sodelovanjem nekaterih begunskih duhovnikov (Jože Košiček, Ladislav Lenček) in laikov (Miloš Stare, Anton Skubic, Marija Petelin) je ob Hladniku proti koncu leta 1947 nastal Klub slovenskih beguncev s Slovensko pisarno. Ta je imela svoj sedež v ulici Austria v Buenos Airesu, in sicer v prazni hiši Hladnikovega znanca arhitekta Aurelia Vargasa. Slovenska pisarna je Hladnika precej razbremenila pri delu za zadovoljevanje najnujnejših življenjskih potreb novonaseljencev. Januarja 1948 so novi priseljenci na predlog voditeljev Kluba beguncev ustanovili Društvo Slovencev, ki je z bolj čvrsto in smotno organizacijsko strukturo prevzelo nase glavno breme pri nudenju pomoči političnim emigrantom ob vselitvi v Argentino. Hladnikov prijatelj Ramón Figallo, župnik pri cerkvi Santa Julia v mestnem okraju Caballito, je dal Društvu Slovencev na razpolago prostorno hišo v ulici Víctor Martínez. Ta je postala prvo središče slovenske politične emigracije v Argentini (Pernišek, F., 1972, 349-352; Hladnik, 1978, 195-197).

Novim priseljencem je priskočil na pomoč tudi marsikateri član predvojne skupnosti. V ta namen je na Hladnikovo pobudo nastal poseben odbor, ki so ga vodili Vinko Rogelj, Franc Lakner in Leon Lah.³⁰ Vendar je treba poudariti, da sta v splošnem obe skupnosti zaradi popolnoma drugačnega gledanja na medvojno dogajanje v Sloveniji in zaradi različnega odnosa do nove Jugoslavije in njenega vodstva živeli in deloma še živita povsem ločeno življenje.

Novi slovenski priseljenci, med katerimi je bilo vsaj 60 duhovnikov in precej intelektualcev, so v nekaj letih osnovali verjetno najaktivnejšo skupnost med Slovenci v svetu. Naselili so se v glavnem v okolici buenosaireskega vele mesta, nekateri izmed njih so šli v Mendoza, v Río Negro (predvsem v San Carlos de Bariloche) in kasneje tudi v Tucumán, eno od provinc na argentinskem severu. V nekaterih krajih velikega buenosaireskega obmestja, tam, kjer so se naselili bolj strnjeno, so v desetletju 1950-1960 zgradili vsaj 7 domov. Najbolj strnjena in tudi najstarejša naselbina novonaseljencev je nastala v Lanúsu, enem od jugovzhodnih predmestij Buenos Airesa, na zemljiščih, ki jih je do leta 1949 odkupil Hladnik. Naselju tudi uradno pravijo Villa Eslovena (Slovenska vas) in v njem živi okoli 600 Slovencev (ES 4, 1990, 224).

Osrednje versko, kulturno in prosvetno središče no-

vih priseljencev v Argentini je danes Slovenska hiša v buenosaireskem mestnem okraju Floresta. Slovenska hiša obsega kompleks zgradb (med njimi tudi arhitektonsko zanimivo cerkev Marije Pomagaj), ki je bil zgrajen do leta 1974 (ES 4, 1990, 224). V njej imajo svoj sedež najvažnejše ustanove slovenskih političnih emigrantov, in sicer: krovna organizacija Zedinjena Slovenija (ki je nasledila leta 1948 ustanovljeno Društvo Slovencev), Dušnopastirski urad (ki ga je do svoje smrti leta 1986 vodil msgr. Anton Orehar), Slovenska kulturna akcija (osrednja kulturna organizacija politične emigracije), Slovensko katoliško akademsko starešinstvo, Društvo slovenskih protikomunističnih borcev, Slovenska fantovska zveza, Slovenska dekliška organizacija, Slovensko planinsko društvo, uredništva tednika Svobodna Slovenija, mesečne revije Duhovno življenje in drugih publikacij. V Slovenski hiši je tudi osrednja koordinacija slovenskih osnovnošolskih tečajev. Ti delujejo neprekinjeno že od leta 1949 (Pernišek, F., 1972, 358) v vseh omenjenih domovih v predmestjih Buenos Airesa, v sami Slovenski hiši pa še v Mendози, San Carlosu de Bariloche in Tucumánu. V Slovenski hiši je tudi petletni srednješolski tečaj. Take tečaje so imeli še v Slovenski vasi in v San Carlosu de Bariloche. Osnovnošolske in srednješolske tečaj obiskuje danes okrog 500 učencev oziroma dijakov. Učni jezik je slovenski, v Slovenski hiši in v Mendози pa sta tudi oddelka za špansko govoreče otroke (ES 4, 1990, 234).

Velika večina političnih emigrantov v Argentini je po izvoru iz osrednje Slovenije, vendar jih precej izbaja tudi s Primorskega. Ti primorski rojaki so se deloma vključili v organizacije slovenske politične emigracije, nekateri pa so se raje približali predvojnemu emigrantom, in to zato, ker so se med njimi počutili bolj domače. Ne gre namreč prezreti, da sta bili pokrajinska pripadnost in zavest med vsemi slovenskimi priseljenci v Argentini precej občuteni. Tudi dejstvo torej, da je bila predvojna emigracija predvsem primorska, povojna politična pa predvsem kranjska, je poleg že omenjenih političnih razlik precej pripomoglo, da sta obe skupnosti živeli vsaksebi.

Nemajhno mero odgovornosti, da je ta ločenost obstala toliko časa, skoraj do osamosvojitve Slovenije, ima tudi dotedanja politična oblast v matici. Ta je gojila stike s predvojno emigracijo in poročala o njenem delovanju, povojno emigracijo pa je do konca osemdesetih let uradno skoraj povsem ignorirala. Z demokratizacijo in osamosvojitvijo Slovenije se je to stanje spremenilo in tudi stiki med obema izseljenskima skupnostma so postali bolj intenzivni. Upati je, da se bodo razvijali v vedno bolj plodni obliki in učvrstili

³⁰ Hladnik v svojih spominih navaja imena še nekaterih drugih članov tega odbora, in sicer: Simčič, Suban, Pahor, Kogoj, Koradin v La Paternau; Živec, Glavič, Podlogar, Kobetič, Globokar, Kodrič, Troha v buenosaireskem predmestju San Martín; Fujs in Šentuga ter prekmursko skupnost v Avelanedi (Hladnik, 1978, 195).

Glas

Slovenske kulturne akcije

Leto XXV
EL VOCERO DE LA ACCIÓN CULTURAL ESLOVENA
7-8, 1978

Na Petrove stal sedla danes
 Wolf, ki si Rimljan, škol, ki
 je son Poljske, ki pa je v
 tem trenutku postal tudi Rim-
 ljan. Je Rimljan tudi zato,
 ker je sin morda, čigar ego-
 domstva od potepuhov sem, in
 čigar blažena družba se pa-
 trijska z ženo, očino, nezna-
 mena nekaj in z globoko pre-
 fikcionirano na Petrove stoli,
 morda, ki je iz urovnine kra-
 nebotno zvest temu rimsku-
 mu zvezdani sedlu. Nazna-
 činskih na sicer, boje Pre-
 dikantski.

Papež Pavel I, čigar spomin
 je še tako čisto svež v naših
 srcih, ni hotel čisto tuji sje-
 kop naslednji danes je noče.
 To so trenutki, da bi se vra-
 čili k bližini cerkvenosti in
 predmetu, ki na zmotno poj-
 miu kot pomembno svetov-
 ni obliki svetovnih papežev.

Kot nosi naš kille, vaju in
 terja, da se zapeljamo v Go-
 spodovo, da se nezapeljamo, v
 poziciji in leten razmislek o
 skrivnosti največje klemen-
 točnosti.

Druge vatikanski kongregacije
 so opozorila na skrajnosti in
 občeli na na revitno Kristo-
 sorskega poklanjanja kot tihote-
 nsko, preroko, zbenika in kri-
 sta v svetih Janez toku
 Cerkev. Vse vse bližje člove-
 stvo se določa tako svetnega
 postavljanja. Morda so si pre-
 jeli čisti kuro, dvojno kro-
 vo, kolobni jopci na gla-
 ve, da bi s tem poudarili Go-
 spodovo namene v Cerkevju.
 Čet esu drago, da je pro, ču-
 bi obliki, ki se določajo
 Cerkev, vnašajo službeno. Sta-
 nost z etno etno in nace-
 rno. Zgostimo, odločno-ost
 nrega božjega ljudstva pri
 tem trojnem Kristovim po-
 stavljanju, na da za vse čase
 ostane son Gospodovo obli-
 sijo, kotviti in se v svetih
 oblikih, varuje v klemen-
 točnosti kralja in ostroboja.

Papelnja, a vendar stala in
 ljubozna odnost Gospodova
 v očih najbližim glavnim
 človekom, vajučnja napa-
 kno napoteno duha, vzolje
 in sica. Pa obliki ne povoz
 z jarkom nazaj. Kspodnje
 je se ustrel z ljubozno in
 z resnico.

Nazi Petrov asistenci in
 namštem sedla danes zruča.

janez pavel II - bog živi te!

Torek 17. oktobra. Poit večer. Nad Vatikanom praven telesa duha, kol tito,
 "trajenca svetljen. Ploodi pridete ih. Z balzana ozračju prepeljajo glas, v
 strahotnosti vmičini. Gendvion rognavni esantio enba - habemus papam...
 Karanul, krmkavski mudilni, v ogrova boje mekafjemi jasta izpod Janez gore.
 Kjer kraljuje črna Gospa čenstohovska, KAREL WOJTYLA, Poljak po rodu.
 Ubovi papež nezoljne Cerkev. Janez Pavel I!

Časnik Glas je glasilo Slovenske kulturne akcije, osrednje kulturne organizacije slovenske politične emigracije. El boletín Glas SKA es el órgano informativo de la Acción Cultural Eslovena, la organización más importante en este campo dentro de la comunidad de refugiados políticos eslovenos.

slovenstvo na skrajnem jugu Novega sveta.
 Na koncu tega pregleda priseljevanja Slovencev z zahodnega dela slovenskega etničnega prostora v južno Ameriko se moramo še enkrat vrniti v Beneško Slovenijo. Glavnina beneških emigrantov se je priselila v Argentino (in tudi v Brazilijo ter Venezuelo) po 2. svetovni vojni, zlasti v letih 1948-1957 (Komac, 1990, 140; Fotoalbum, 1986, 93-95; Clavora, 1997, 84-86). Naselili so se večinoma v okolici Buenos Airesa, v Rosariu in tudi v Mendozii. Po ustanovitvi Društva slovenskih izseljencev Beneške Slovenije leta 1968 v Švici (Komac, 1990, 148) in

potem ko je to društvo začelo združevati beneške izseljence ne samo v Evropi, ampak tudi drugod po svetu, so se tudi v Argentini oblikovale nekatere njegove sekcije. Prva je nastala leta 1980 v buenosaireskem predmestju Villa Ballester, leta 1985 pa so se pojavile še sekcije v Marcosu Pazu (v provinci Buenos Aires), v Rosariu in Mendozii. Danes so najbolj aktivni priseljenci v Villi Ballester, ki izdajajo tudi svoje glasilo Naš glas (AZSI). Beneški priseljenci v Argentini so v zadnjem desetletju navezali stike tako s predvojno slovensko izseljensko skupnostjo kakor tudi s slovensko politično emigracijo.

ALGUNOS ASPECTOS DE LA HISTORIA DE LA EMIGRACIÓN DEL LITORAL ESLOVENO HACIA SUDAMÉRICA, ESPECIALMENTE A LA ARGENTINA

Aleš BRECELJ

IT-34013 Duino-Aurisina, Duino 76/s

RESUMEN

La presencia eslovena en el Nuevo mundo es bastante antigua, ya que en el curso del siglo 18 algunos jesuitas provenientes de tierras eslovenas se dirigieron a las reducciones misioneras del Paraguay. La llegada masiva de eslovenos a Sudamérica comenzó en los últimos decenios del siglo 19. El grupo más numeroso emigrado antes de la 1ª guerra mundial, se asentó en el Brasil, mientras que algunos grupos eligieron Argentina hacia fines de los años 70 y 80. La emigración más numerosa tuvo lugar en el período entre las dos guerras mundiales, la mayor parte se asentó en Argentina. La gran mayoría de las personas involucradas provenía de las regiones eslovenas anexadas por Italia al finalizar la primera guerra mundial. La salida de un grupo tan numeroso de habitantes provocó la ruptura del equilibrio étnico tradicional en la así llamada Venecia julia, afectada asimismo por una aguda crisis económica. A partir de 1922, el régimen fascista de Mussolini agravó la situación al adoptar una violenta política de italianización forzada de la población eslovena y croata. El régimen fascista echó mano a todos los recursos posibles y en pocos años liquidó todas las organizaciones eslovenas de carácter político, económico y cultural de los territorios anexados. A la población sometida y empobrecida no le quedó más remedio que emigrar.

A comienzos de los años 30 había en Sudamérica casi 30.000 eslovenos. La mayor parte, unos 20.000, residían en Argentina. Se asentaron en su mayor parte en los alrededores de la ciudad de Buenos Aires, algunos grupos se dirigieron a Córdoba, Rosario y otros lugares del interior del país. A pesar de todos los inconvenientes con los que tropezaron en su calidad de recién llegados, comenzaron rápidamente a fundar diversas organizaciones, desde agrupaciones corales hasta asociaciones civiles. Al poco tiempo nació la necesidad de crear medios de información propios. Dentro de esta comunidad eslovena se puede apreciar la labor de tres diferentes grupos políticos. Los más activos eran los de izquierda, reunidos en la Asociación Cultural Obrera Escenario popular (Ljudski oder). La mayor parte de la comunidad adoptó una posición centrista, de apoyo a la conciencia nacional común a todos los compatriotas. Se reunieron en la Asociación Cultural Eslovena (Slovensko prosvetno društvo). El tercer grupo los componían los nacionalistas yugoslavos, reunidos en el Sokol. En 1933 llegó a la Argentina el primer sacerdote, Jože Kastelic. A fin de poder alcanzar al mayor número posible de compatriotas comenzó en abril del mismo año a publicar una rubrica en el Semanario Esloveno (Slovenski tednik, fundado en 1929), la cual posteriormente creció y se independizó, pasando a llamarse La Vida Espiritual (Duhovno življenje).

Entre los años 1930 y 1935 los países sudamericanos fueron afectados por una seria crisis económica. A pesar de ello, las organizaciones y los periódicos eslovenos siguieron funcionando. Hasta la 2ª guerra mundial existían diez asociaciones y quince periódicos, entre los cuales es necesario destacar: Novi list (El Nuevo Periódico), Slovenski tednik (El Semanario Esloveno) y Slovenski list (El Periódico Esloveno). Entre las revistas, las dos más importantes eran Duhovno življenje (La Vida Espiritual) y Njiva (El Surco). Las actividades de la comunidad eslovena se diversificaron con la llegada en 1936 del dr. Izidor Cankar, nuevo embajador del Reino Yugoslavo, quien ejerció su cargo en Buenos Aires hasta 1942. Cankar mantuvo cordiales relaciones con casi todos los grupos, la única excepción fueron los izquierdistas de Ljudski oder. Apoyaba financieramente los periódicos y dio un nuevo impulso a las escuelas. Influyó notoriamente sobre la fusión de dos asociaciones, Tabor (Sokol) y Slovensko prosvetno društvo, dando lugar a la creación en 1937 del Hogar Esloveno o Slovenski dom. El periódico Slovenski list, que pasó a ser el órgano oficial de la mencionada asociación, había surgido de la fusión de Novi list y de Slovenski tednik. Continuó apareciendo regularmente hasta 1946. Antes de la trágica muerte del padre Kastelic en 1940 - durante un ascenso al Aconcagua -, llegaron otros dos sacerdotes eslovenos en 1936: Janez (Juan) Hladnik y David Doktorič. Ambos tuvieron un importante papel dentro de la comunidad, en 1937 Doktorič se trasladó a pedido del dr. Cankar al Uruguay, donde desarrolló una importante labor en la comunidad hasta su muerte.

Los inmigrantes eslovenos seguían con gran interés la situación política en el Litoral esloveno, en Italia y en Yugoslavia. Eran habituales las serias condenas del régimen fascista de Mussolini y también las críticas con respecto a las decisiones políticas del gobierno yugoslavo. El tono general de la prensa eslovena en Argentina enfatizaba el deseo de que la tiranía fascista cesara cuanto antes y que las tierras anexadas que eran tradicionalmente eslovenas, regresaran a su marco natural dentro de una Yugoslavia fuerte y de prestigio internacional.

Luego del ataque armado de Alemania e Italia y la ocupación de Yugoslavia en abril de 1941, los inmigrantes eslovenos en Argentina, junto a muchos otros croatas y serbios, colaboraron en el renacimiento de la asociación

Defensa Nacional Yugoslava (JNO), la cual había tenido un importante papel durante los años de la primera guerra mundial en los esfuerzos de la emigración en pro del nuevo estado que agrupó luego a los eslovenos, croatas y serbios. La nueva JNO tenía como meta la recolección de ayuda a los pueblos sojuzgados en Yugoslavia. Hacia fines de 1941 surgió el Comité de los eslovenos y croatas bajo Italia (Primorski odbor), el cual desarrolló una importante actividad hasta la firma del Tratado de Paz de 1947 entre Italia y Yugoslavia. Su única meta era alcanzar la reunión de las tierras eslovenas del Litoral con el resto de Eslovenia y Yugoslavia. El Comité enviaba regularmente documentos y telegramas a los gobiernos aliados, organizaba manifestaciones y actos de protesta y, sobre todo, escribía y publicaba artículos sobre la cuestión nacional eslovena, también en periódicos argentinos. Sostuvo polémicas tanto con los inmigrantes italianos que apoyaban a Mussolini como con los antifascistas. El punto central de las diferencias era el Tratado de Rapallo, defendido por los medios italianos como logro de intereses "estratégicos" para Italia. Luego de la caída de Mussolini, el Comité logró reunir a todas las organizaciones eslovenas en Argentina, Uruguay y Brasil. Al concluir la guerra lanzó la propuesta de reunir firmas en apoyo a la reunión del Litoral esloveno con el resto de la Patria. La campaña tuvo un gran éxito ya que hacia fines de 1946 editaron en un libro casi 10.000 formularios con todos los datos personales de los firmantes. Este libro fue enviado a la Conferencia de los Ministros de Relaciones Exteriores que en Londres estaba preparando el Tratado de Paz.

Dentro de la organización JNO, entre 1942 y 1943, tuvo lugar una diferenciación aguda entre aquellos miembros que apoyaban al gobierno yugoslavo en el exilio y los que se declaraban a favor del Ejército de Liberación Nacional. La gran mayoría de los inmigrantes eslovenos apoyaban las fuerzas partizanas. El padre Juan Hladnik no compartía esta toma de posición; basándose en informes provenientes del gobierno yugoslavo residente en Londres y de diversas cartas y documentos personales, comprobó que las fuerzas partizanas no luchaban tan sólo contra los ocupantes sino que se esforzaban por llevar a cabo una revolución socialista. Se declaró en contra de la revolución y, a partir de ese momento, comenzó a hacer públicas sus opiniones con respecto al Frente de Liberación. Exponía sus puntos de vista en la revista *La Vida Espiritual*, la cual dirigía ya desde 1938. Entre el sacerdote y la mayoría de la comunidad se fue creando un clima de hostilidad cada vez mayor.

Hacia el final de la guerra, las diversas organizaciones eslovenas en Argentina comenzaron a trabajar en pro de la unificación, la línea más influyente era la izquierdista. En estos años, Argentina vivía días agitados ya que se iba afianzando el régimen del general Juan Domingo Perón, quien era enemigo declarado de las fuerzas izquierdistas. En virtud de este hecho, no resulta sorprendente que las autoridades peronistas hayan prohibido la Unión Eslava en 1949, a la cual se habían asociado numerosas asociaciones civiles y culturales de las comunidades de inmigrantes eslavos, entre ellas también el Hogar Popular Esloveno (Slovenski ljudski dom), fundado en 1947 por la mayoría de las organizaciones preexistentes. El decreto de las autoridades argentinas tuvo consecuencias muy graves para la comunidad eslovena. Además de las asociaciones culturales, se prohibieron los cursos de idioma esloveno y casi en su totalidad, la prensa. Recién después de la caída del régimen peronista en 1955 se pudo continuar con las actividades. Dos asociaciones volvieron a funcionar plenamente, *Ljudski oder* y *Naš dom* y se creó una tercera, la Asociación Cultural Argentino-Eslovena *Zarja*. Finalmente, en 1974, las tres se unieron para formar la Asociación Mututal Esloveno-Yugoslava *Triglav*. En 1981 se inauguró la sede social, un imponente edificio con capacidad suficiente para llevar a cabo diversas actividades tanto culturales, deportivas como recreativas.

El sacerdote Juan Hladnik, poco tiempo luego de finalizada la guerra, supo de la existencia de refugiados eslovenos en los campos en Italia y Austria y de la tragedia de Kočevski Rog. Le comenzaron a llegar pedidos de ayuda para lograr el permiso de asentamiento de estos refugiados en territorio argentino o alguna otra nación sudamericana. Con la colaboración de amigos y conocidos, Hladnik pudo llegar hasta el más alto nivel del gobierno argentino, logrando así allanar el camino a un grupo grande de refugiados. Los primeros comenzaron a llegar a partir de julio de 1947. Hladnik supo solucionar las necesidades de alojamiento y de empleo de muchos de ellos. Con la colaboración de algunos sacerdotes y laicos fundaron hacia fines de 1947 el Club de refugiados eslovenos con una Oficina eslovena. En enero de 1948 fundaron la Asociación de Eslovenos, la cual tomó a su cargo la organización de ayuda a los inmigrantes políticos. Un amigo de Hladnik, el padre Figallo, párroco de Santa Julia en Caballito, puso a la disposición de la organización una amplia casa en la calle Víctor Martínez, la cual se convirtió en el primer centro de la nueva comunidad.

Más de un miembro de la vieja comunidad ofreció su ayuda a los nuevos inmigrantes. A propuesta de Hladnik se formó un comité a tal efecto. Sin embargo es necesario destacar que, a raíz del hecho de que ambas comunidades sostenían puntos de vista completamente opuestos con respecto a los sucesos en Eslovenia durante la guerra y las relaciones con la nueva Yugoslavia, las comunidades desarrollaron sus actividades separadamente. Los recién llegados, entre los que se contaban por lo menos 60 sacerdotes y muchos intelectuales, desarrollaron en pocos años una actividad diversificada y sumamente rica. Los refugiados se asentaron en su mayoría en el Gran Buenos Aires, pero algunos grupos eligieron Mendoza, Río Negro (sobre todo San Carlos de Bariloche) y más tarde Tucumán. En el período 1950-1970 surgieron en la zona bonaerense siete sedes sociales.

El núcleo central de la nueva comunidad en materia religiosa, cultural y educativa es la Casa Eslovena, en el barrio de Floresta. Se trata de un complejo de edificios construidos por fases hasta 1974. Allí funcionan diversas organizaciones, entre ellas Eslovenia Unida que es la sucesora de la Asociación de Eslovenos fundada en 1948, la Oficina Pastoral, Acción Cultural Eslovena, la Sociedad de los combatientes anticomunistas, las redacciones de Eslovenia Libre, La Vida Espiritual y otras publicaciones. Aquí también tiene su sede la comisión coordinadora de los cursos de esloveno, creados en 1949 en todas las sedes sociales antes mencionadas. En esta sede también se llevan a cabo las clases del curso medio. En su totalidad asisten a estos cursos alrededor de 500 niños y jóvenes.

La mayoría de los refugiados provienen de la zona central de Eslovenia, mientras que la gran mayoría de los inmigrantes de pre-guerra eran, por el contrario, del Litoral occidental. Es necesario tomar en cuenta este hecho, ya que la pertenencia a diversas regiones con modalidades culturales también diferentes, ha contribuido en gran medida a que las comunidades vivieran separadamente. En buena medida, la responsabilidad de esta separación que ha durado tanto tiempo, recae sobre las autoridades de Eslovenia. Mientras que se mantenían relaciones con la comunidad de pre-guerra, se ignoraba sistemáticamente las actividades de los refugiados hasta fines de los años 80.

Palabras claves: emigración, Litoral Esloveno, Argentina, Sudamérica

ARHIVSKI VIRI

ASIM (Arhiv Slovenske izseljenske matice Ljubljana). Pismo Andreja in Franca Mozetiča ter Ivana Uršiča uredništvu Slovenskega izseljenskega koledarja. São Paulo, marec 1969.

AZSI (Arhiv Zveze slovenskih izseljencev iz Furlanije-Juljske krajine). Čedad.

LITERATURA

AMEY Triglav (1981): Asociación Mutual Esloveno-Yugoslava "Triglav". Historia y realidad. Buenos Aires.

Antić, L. (1987): Naše iseljeničtvo u Južnoj Americi i stvaranje jugoslavenske države 1918. Zagreb.

Bajec, J. (1969a): Slovensko društveno življenje v Braziliji do druge svetovne vojne. V: Slovenski izseljenski koledar 1969. Ljubljana, 221-226.

Bajec, J. (1969b): Razvoj slovenskega izseljenskega časnikarstva v Evropi, Južni Ameriki in Kanadi. V: Slovenski izseljenski koledar 1969. Ljubljana, 297-334.

Bajec, J. (1980): Slovensko izseljensko časopisje 1891-1945. Ljubljana.

Brecelj, A. (1992): Slovenski etnični tisk v Argentini do druge svetovne vojne. Dve domovini - Two Homelands, Ljubljana, 2-3, 167-183.

Brecelj, A. (1995): Duhovno življenje in slovenska skupnost v Argentini. Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki / zbornik. Ljubljana, 67-80.

Ceglar, L. (1982): Apostolski misijonar oče Serafin Gorški. Gorica.

Clavora, F. (1997): Od duoma... do čarnega pakla. Čedad.

Doktorič, D. (1940): Slovenci v Urugvaju. Duhovno življenje, Buenos Aires, junij 1940, 149, 103-106.

Doktorič, D. (1941): Nekaj iz Urugvaja. Duhovno življenje, Buenos Aires, april 1941, 159, 74-75.

Duhovno življenje, Buenos Aires, september 1934, 61, 62, 63, in november 1934, 67.

Duhovno življenje (1934, 1940, 1944, 1945), Buenos Aires.

Dvoje zelo žalostnih sporočil (1934). Izseljenski vestnik, Ljubljana, maj 1934, 3, 3.

ES 2 (1988) Enciklopedija Slovenije. Ljubljana, 416.

ES 3 (1989). Ljubljana, 55.

ES 4 (1990). Ljubljana, 223-226.

Ferfolja, S. (1934): Slovenski časopisi med Slovenci v Argentini. Slovenec, Ljubljana, 4. avgusta 1934.

Fotoalbum izseljencev iz Benečije (1986) /sestavil fotografski krožek Rečan. Trst.

Gallo, E., Cortés Conde, R. (1987): Argentina. La república conservadora. Buenos Aires.

Genorio, R. (1987): Družbeni in politični položaj slovenskega izseljenstva v Argentini med obema vojnama. V: Slovenski koledar 1987. Ljubljana, 140-144.

Genorio, R. (1988): Slovenci v delavskem gibanju Argentine v obdobju med obema vojnama. Migracijske teme, Zagreb, 1-2, 187-193.

Imenik častitih p. n. udov družbe sv. Mohorja leta 1888, leta 1898, leta 1906, leta 1915. V: Koledar Družbe sv. Mohorja (KDSM) za navadno leto 1889, za navadno leto 1899, za leto 1907, za leto 1916. Celovec.

Imenik udov Družbe sv. Mohorja leta 1926. V: Koledar Družbe sv. Mohorja 1927. Prevalje.

Izseljenski vestnik (1934), Ljubljana.

Jenšterle, M. (1995): Publicist France Krašovec v Duhovnem življenju. V: Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki / zbornik. Ljubljana, 189-196.

Hladnik, J. (1939): Po Argentini sem ter tja. Duhovno življenje, Buenos Aires, november 1939, 141, 207-211.

Hladnik, J. (1940): Po Argentini sem ter tja. Duhovno življenje, Buenos Aires, marec, junij, julij, avgust, september, oktober, november, december 1940, 146, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155.

Hladnik, J. (1944): Beograd osvobojen. Duhovno življenje, Buenos Aires, december 1944, 206, 250-251.

Hladnik, J. (1945): Po Argentini sem ter tja. Duhovno življenje, Buenos Aires, oktober 1945, 213, 186-188.

- Hladnik, J. (1949):** Slovenci v Argentini nekdaj in danes. V: Koledar Svobodne Slovenije. Buenos Aires, 60-64.
- Hladnik, J. (1978):** Od Triglava do Andov. Gorica.
- Kacin-Wohinz, M. (1990):** Prvi antifašizem v Evropi: Primorska 1925-1935. Koper.
- Kalc, A. (1995):** Nekateri vidiki primorskega izseljevanja v Južno Ameriko do prve svetovne vojne. V: Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki / zbornik. Ljubljana, 33-55.
- Kalc, A. (1996):** L'emigrazione slovena e croata dalla Venezia Giulia tra le due guerre ed il suo ruolo politico. *Annales*, Koper, 8, 23-60.
- Kastelic, J. (1935):** Ob smrti + ing. Gabrijela Brinška. Duhovno življenje, Buenos Aires, julij 1935, 96, 809-816.
- Kastelic, J. (1936):** Slovenski izseljenci in Argentina. *Slovenec*, 5. januarja 1936, Ljubljana.
- Klinec, R. (1979):** Primorska duhovščina pod fašizmom. Gorica.
- Komac, M. (1990):** Politična kultura, narodnostna identiteta, migracijski procesi in etnorazvoj. Protislovja narodnostnega razvoja Slovencev v Videmski pokrajini / doktorska disertacija. Ljubljana.
- Krašovec, F. (1936):** Argentina in Slovenci. Koledar Družbe sv. Mohorja. Celje, 89-96.
- Kremžar-Rožančeva, V. (1990a):** Naseljevanje Slovencev v Argentini. Obdobje 1878-1900. *Svobodna Slovenija*, Buenos Aires, 11. januarja 1990, 2, - 1. februarja 1990, 5.
- Kremžar-Rožančeva, V. (1990b):** Zapiski k naselitvi Slovencev v Argentini. Prvi naseljenci v Formosi in Cerrito. *Meddobje*, Buenos Aires, XXV, 3-4, 259-272.
- Kuhar, A. (1939):** Naše izseljensko vprašanje. V: Spominski zbornik Slovenije. Ljubljana, 524-536.
- Kurinčič, F. (1981):** Na tej in oni strani oceana. Ljubljana.
- Lipoglavšek-Rakovec, S. (1950):** Slovenski izseljenci. Geografski pregled predvojnega stanja. *Geografski vestnik, časopis za geografijo in sorodne vede*, Ljubljana, XXII, 3-60.
- Marušič, B. (1995):** Prispevka o slovenskem izseljevanju v Južno Ameriko. V: Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki / zbornik. Ljubljana, 57-66.
- Mislej, I. (1983):** Kronologija Slovencev v Argentini. *Slovenski koledar 1983*. Ljubljana, 144-148.
- Mislej, I. (1988):** Janez Benigar: izbrano gradivo. Ljubljana.
- Mislej, I. (1989):** Slovenski kronist argentinske družbe. V: *Slovenski koledar 1989*. Ljubljana, 131-132.
- Mislej, I. (1990):** Odsek Slovenija v Buenos Airesu. V: *Slovenski koledar 1990*. Ljubljana, 143-145.
- Mislej, I. (1994a):** Slovenci v Novem svetu. *Primorski dnevnik*, Trst, 8. februarja 1994 - 12. marca 1994.
- Mislej, I. (1994b):** Primorski odbor. Politično delovanje Slovencev med drugo svetovno vojno v Argentini. *Dve domovini*, Ljubljana, 5, 85-113.
- Mislej, I. (1995):** Državna misel pri dveh političnih emigracijah v Argentini. V: *Slovenci in država*. Zbornik prispevkov z znanstvenega posveta SAZU (od 9. do 11. novembra 1994). *Razprave*, Ljubljana, 17, 307-315.
- Mislej, I. (1996a):** David Doktoric: primorski duhovnik med Novim in Starim svetom. Gorica.
- Mislej, I. (1996b):** Primorska slovenska skupnost v Južni Ameriki: pregled antifašističnega tiska 1929-1943. *ZČ*, Ljubljana, 50, 1 (102), 95-116.
- Mrkun, A. (1929):** Argentina. V: *Koledar Goriške Mohorjeve družbe*. Gorica, 87-93.
- Njiva (1939)**, Buenos Aires.
- Novi list (1933 in 1934)**, Buenos Aires.
- Novice gospodarske, obrtniške in narodne (1864, 1865)**, Ljubljana.
- Pernišek, F. (1972):** Ob 25-letnici Društva Slovencev. *Zbornik Svobodne Slovenije 1971-1972*. Buenos Aires, 347-380.
- Pernišek, L. (1939):** Pisma. *Duhovno življenje*, Buenos Aires, marec, 135, in avgust, 39.
- Podlogar, A. (1967):** Drobec zgodovine Slovencev v Argentini. Buenos Aires. (Delo je v tipkopisu. Hrani ga Rokopisni oddelek NUK, Ms 9/81.)
- PSBL I (1975)**. *Primorski slovenski biografski leksikon*. Gorica, 62.
- PSBL I (1977)**. Gorica, 292-293.
- PSBL I (1981)**. Gorica, 535-536.
- PSBL II (1983)**. Gorica, 321.
- PSBL II (1984)**. Gorica, 427.
- PSBL IV (1994)**. Gorica, geslo Pavšič (Pausic, Pausich) Franc, 761; geslo Reven Alojzija, 796-798; geslo Semolič Emil 815-816; geslo Serdoč (Serdoch) Peter, 817.
- Rant, P. (1959):** La inmigración eslovena en la República Argentina / tesis doctoral en la Facultad de Ciencias Económicas de la Universidad de Buenos Aires. Buenos Aires. (Delo je v tipkopisu - kopija pri avtorju.)
- Resumen de la historia de la vida de la Sociedad de Socorros Mutuos Esloveno en sus primeros 30 años (1988):** V: *Sociedad de Socorros Mutuos Esloveno 1943-1988, 45 aniversario*. Buenos Aires.
- SBL I (1925-1932)**. *Slovenski biografski leksikon*. Ljubljana, 162.
- SBL II (1933-1952)**. Ljubljana, 160-161.
- Slovenski narod (1878)**, Ljubljana.
- Soča (1877, 1878, 1879)**, Gorica.
- Stanonik, J. (1987):** Letters of Marcus Antonius Kappus from Colonial America II. *Acta neophilologica*, Ljubljana, XX, 25-38.
- Šmitek, Z. (1986):** Klic daljnih svetov. Ljubljana.
- Švent, R. (1993):** Bibliografsko kazalo Duhovnega življenja I - LX: 1933-1992. Ljubljana.
- Un secolo (1969):** 1869 Maribor - Roma 1969. *Un secolo di vita*. Roma.
- Zupanc, C. (1971):** Nekaj podatkov o naših izseljencih v Braziliji. V: *Slovenski izseljenski koledar 1971*. Ljubljana, 168-176.